

1983/84:104

Onsdagen den 21 mars em.

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

10 § Lönenivån för statsanställda (forts. från prot. 103)

Fortsattes överläggningen om arbetsmarknadsutskottets betänkande 1983/84:15 punkt 1.

Anf. 52 ALF WENNERFORS (m):

Herr talman! Debatten kring arbetsmarknadsutskottets betänkande 15 beträffande den allmänna lönenivån för statsanställda blev avbruten på grund av middagspausen. Jag skulle nu i korthet bara vilja replikera Gustav Persson med att säga att det inte råder några delade meningar när det gäller den breda personalpolitiska målsättningen inom det statliga området. Vad jag ville säga med mitt inlägg före middagspausen, och vad moderaterna i arbetsmarknadsutskottet vill påpeka genom sitt särskilda yttrande, är att om vi vill ha och behålla duktigt folk inom den statliga sektorn, då måste vi också vara beredda att betala.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkt 2

Utskottets hemställan bifölls.

11 § Föredrogs

Finansutskottets betänkanden

1983/84:21 Anslag till Riksgäldskontoret: Förvaltningskostnader på tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1983/84 (förs. 1983/84:8 och 1983/84:17 delvis)

1983/84:22 Tilläggsbudget II inom finansdepartementets verksamhetsområde (prop. 1983/84:101 delvis)

Vad utskottet hemställt bifölles.

12 § Polisens organisation

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1983/84:16 om polisens organisation, m. m. (prop. 1983/84:89).

Anf. 53 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! När riksdagen skall ta ställning till frågan om ny organisation för polisväsendet kan det finnas anledning att erinra om att så sent som för mindre än 20 år sedan polisen fortfarande var kommunal. Kommunen var polisens verksamhetsområde. Då hade vi också ett betydligt större antal kommuner än i dag.

Stora brister förelåg emellertid på den tiden i polisorganisationen. Denna kunde inte möta den allt hårdare brottsligheten. Det var nödvändigt att göra inte bara kraftiga resursförstärkningar utan också organisatoriska förändringar.

Detta var bakgrunden till förstatligandet år 1965 och till dagens polisorganisation.

Låt mig slå fast att det svenska polisväsendet som ett resultat av detta utbyggnadsarbete i dag står på en hög nivå. Polisarbetet utförs med kunskap och skicklighet. Polisen har också tillgång till modern materiel och, i allmänhet, bra lokaler.

Men kanske förlorade vi något på vägen. Vi förlorade en del av den regionala och lokala medborgerliga förankringen. Vi fick en del av byråkratisering och en del av centralstyrning. En sådan utveckling måste kraftfullt motverkas, och detta har också varit ledstjärnan för det arbete som en rad polisutredningar har genomfört och som nu ligger till grund för dagens proposition.

Genom förslagen i propositionen tar vi till vara styrkan i dagens organisation och återför det som var styrkan i gårdagens: bättre lokal och regional förankring, större medborgarinflytande, större handlingsfrihet regionalt och lokalt och därmed större möjligheter till lokalt anpassade lösningar. Propositionsförslaget ger ökade befogenheter för de lokala polismyndigheterna och ett breddat ansvarsområde för lekmanstyrelserna. Detta, i förening med de reformförslag som regeringen har aviserat till det andra steget och som regeringen är fast föresatt att föra fram till beslut, gör mig övertygad om att det svenska polisväsendet blir väl anpassat till de krav som i framtiden kan ställas. De föreslagna åtgärderna bör sammantaget medföra att polisens resurser kommer att användas på det sätt som bäst gynnar medborgarna och står i överensstämmelse med deras önskemål.

Den demokratisering och decentralisering av polisverksamheten som nu

föreslås utgör den självklara utgångspunkten för ett modernt och väl fungerande polisväsende. En total politisk enighet om huvudlinjerna i den nya organisationen blir till en betydande styrka för polisen.

Anf. 54 BERTIL LIDGARD (m):

Herr talman! Får jag börja med att yrka bifall till hemställan i justitieutskottets betänkande nr 16 om polisens organisation med undantag för den detaljfråga som behandlas i reservation nr 1, som handlar om en tjänst i den regionala organisationen i Göteborg och som jag yrkar bifall till.

Man kan vara mer eller mindre tillfredsställd med enskildheter i det organisationsförslag som justitieutskottet tillstyrker. Man skulle rent av kunna göra gällande att vi borde vänta med att ta ställning i den föreliggande organisationsfrågan till dess vi har fått de förslag om polisorganisationen som är aviserade att komma någon gång på höstkanten. Vi skulle då kanske ha kunnat göra en bättre samlad bedömning av polisväsendets framtid i vårt land.

När vi – de som tycker att förslaget är riktigt bra och vi som har anmärkningar på enskilda punkter – ändå har kunnat samlas kring ett betänkande som är enhälligt i huvudpunkterna, hänger det nog samman med att vi alla har uppfattningen att polisväsendet har varit föremål för utredning under så många år att man kanske behöver en liten paus i den oro som långvarigt utredningsarbete inom ett förvaltningsområde, oavsett om det är skolväsende eller polisväsende, alltid skapar.

Som justitieministern sade är en av huvudtankarna i reformarbetet en decentralisering av beslutsfunktionerna till de lokala polisstyrelserna, som förvandlas från rådgivande till beslutande organ. Deras beslutsområde kommer såvitt jag kan förstå att bli mycket omfattande på det polisiära verksamhetsområdet. Man kanske kan säga att det sätts en yttersta gräns för polisstyrelsernas verksamhetskompetens, genom att det anges att den operativa polisiära verksamheten i de särskilda fallen är någonting som polisstyrelsen inte skall lägga sig i. Det kan översättas med – naturligtvis litet tillspetsat – att i ett pågående Norrmalmstorgsdrama eller liknande kan polisstyrelsen eller dess ordförande inte komma och försöka ta ledningen, utan denna ankommer på de polisutbildade krafter som har det som speciellt uppdrag.

Jag avundas inte dem som åtar sig uppdrag som ledamöter i de kommande polisstyrelserna. De kommer att finna att de ställs inför ett mycket omfattande arbete och grannlaga bedömningar i väldigt många fall.

Dess bättre har man inom rikspolisstyrelsen redan planerat för en utbildningsverksamhet som är inriktad på ledamöterna i de blivande polisstyrelserna. Jag tror att detta är mycket viktigt för att inte det lokala polisarbetet skall komma att drunkna i detaljfrågor, som kan ha sin grund i alltför omfattande, alltför många lokala intressen och önskemål. Vi vill verkligen inte ha tillbaka den tid då polisarbetet i de olika landsfiskalsdistrikten präglades av landsfiskalernas varierade intresseområden. Medan man i det ena distriktet kunde konstatera att polisen fick ägna sig åt arbete med att

kontrollera att handlarnas mått och vikter var krönta i vederbörlig ordning, kunde man i grannområdet konstatera att polisen där mest av allt var intresserad av trafiksäkerhet i form av kontroll av cykellyktor på kvällar och nätter. Det vill vi som sagt inte ha tillbaka, utan det får allt vara litet större grepp över verksamheten.

Men jag vill också säga att det är en angelägen rättssäkerhetsfråga att lika fall behandlas lika, oavsett i vilket polisdistrikt medborgaren råkar befinna sig. Det är därför inte utan vissa bekymrade funderingar som jag har tagit del av och medverkat till förslaget att man i viss utsträckning skall reducera rikspolisstyrelsens verksamhet på en speciell punkt.

Efter alla honnörsord om rikspolisstyrelsen, som förekommer i det förberedande arbetet, om hur väl man har ryktat sitt värv under de 20 år som gått, och med tanke på den effektivitet i organisationen som jag själv under ett antal år har kunnat konstatera, hade man väntat sig att detta väl fungerande centrala ämbetsverk obeskuret skulle ha fått fortsätta sin verksamhet. Så har emellertid inte blivit fallet. Man får förgäves söka i förarbetena efter några mer handgripliga motiv för att beskära verksamheten. Några sådana motiv hittar man inte, utan det tycks i stället vara på det sättet att det mer eller mindre har blivit ett axiom att rikspolisstyrelsen vuxit alltför mycket i personalstorlek och att detta gör en nedskärning angelägen.

Visst kan man hålla med om att all offentlig verksamhet måste ses över och bantas. Det kan också gälla för rikspolisstyrelsen. Men då är det rationaliseringssyftet och besparingsmotiv som är det väsentliga, och sådana syften har jag inte direkt funnit i detta sammanhang. Det enda mer påtagliga motiv som man kan få ut är egentligen att rikspolisstyrelsen styr den lokala verksamheten i alltför stor utsträckning genom sin produktion av råd och anvisningar. Jag kan väl gott säga att när jag som nybliven ledamot av rikspolisstyrelsen fick fem böcker fyllda med anvisningar från rikspolisstyrelsen och kunde konstatera att det i min brevlåda en gång i veckan och kanske ibland två gånger i veckan kom nya anvisningar, så tyckte också jag till en början att det var litet väl mycket. Så småningom har jag insett vad dessa föreskrifter och anvisningar för polisväsendet har betytt för en enhetlig rättstillämpning ute i de olika polisdistrikten, alltså för medborgarnas rättssäkerhet. Därför menar jag att om man nu vill beskära denna råd- och anvisningsverksamhet, måste det ske med mycket stor försiktighet, och det är med en viss tillfredsställelse jag konstaterar att det ingalunda är meningen att man skall ta bort denna verksamhet helt och hållet. Jag tror att man måste vara mycket försiktig och hellre ha en anvisning för mycket än en för litet.

Herr talman! Låg mig avsluta med att säga att det beslut som vi nu kommer att fatta innehåller en del frågetecken, och det är angeläget att man var och en på sitt håll försöker följa utvecklingen. Ett väl fungerande, väl balanserat polisväsende är en av grundpelarna i vårt samhälle.

Anf. 55 ÅKE POLSTAM (c):

Herr talman! Riksdagen skall, som vi har hört, om en stund fatta beslut om ett första steg i en organisationsförändring inom polisen. Det gäller dock inga

stora, omvälvande förändringar. Den organisation som fastställdes när polisen förstatligades 1965 var en bra organisation. Den har därför inte behövt förändras särskilt mycket, vilket också redan har framhållits.

Som alltid vid organisationsförändringar förekommer det naturligtvis röster för och emot. Till dem som i detta avseende har varit kritiska kan man säga: På samma sätt som samhället förändras behöver en organisation som polisen förändras och anpassas till de nya förhållandena.

Den stora förändringen 1965 är fortfarande grunden för polisens organisation. Det har utskottets ordförande också tryckt på. Det ger ett högt betyg till dem som då förberedde och genomförde polisorganisationen. Framtiden får visa hur de reformer som nu är aktuella blir mottagna och om de klarar sig lika länge, dvs. ett tjugotal år, innan nya förändringar åter aktualiseras.

Den svenska polisen är inte bara kunnig, som justitieministern sade, utan också lojal mot det samhälle som den är satt att tjäna. Polisen har en skyddande uppgift gentemot medborgarna, men även en hjälpande. Därför är det mycket bra att det beslut som om en stund skall fattas kommer att fastslå att den hjälpande verksamheten skall vara en självständig uppgift för polisen vid sidan av det brottsförebyggande och det brottsbeivrande arbetet. Närbkontakten är viktig, och förhållandet mellan polis och allmänhet måste vara naturligt och öppet genom en ömsesidig och förstående dialog.

Jag skall inte gå in på alla detaljer i det aktuella förslaget. Det har redan presenterats, främst i propositionen och i betänkandet. Den intresserade kan läsa om det där. Jag skall bara peka på vissa frågor och något kommentera reservationerna.

Rikspolisstyrelsen föreslås få delvis andra funktioner, främst på grund av ett ökat krav på en förskjutning av ledningsfunktionen från central till regional och lokal nivå. Behovet av en central styrning är kanske inte så stort nu som det var under inledningskedet efter 1965 års reform. Då fanns det ett mycket stort behov av att skapa likartade rutiner och regler för all polispersonal, var verksamheten än bedrevs. Nu har målsättningen om en likriktning av rutinerna i viss grad uppnåtts. Då blir i stället metodutveckling en större uppgift för rikspolisstyrelsen. Den lokala och regionala styrningen kan i och med detta göras mer självständig. Polisstyrelserna skall nu också ges ökade befogenheter att själva fatta beslut rörande en stor del av polisens verksamhet.

Jag ser inte denna förskjutning av ledningsfunktionen som någon kritik mot rikspolisstyrelsens hittillsvarande verksamhet. Det är mera fråga om en anpassning till den verklighet som vi lever i. I stället finns det anledning att här ge rikspolisstyrelsen en eloge för det lednings- och utvecklingsarbete som styrelsen har haft ansvaret för under de gångna 20 åren.

Det blir nu klarare uttalat vad polisstyrelserna skall ha för uppgifter och befogenheter. Det gäller planeringen, verksamhetsinriktningen och utnyttjandet av resurserna – de ekonomiska ramarna – för verksamheten. Detta kommer att ställa höga krav på de förtroendevalda ledamöterna i polisstyrelserna. De kraven behöver mötas med en viss form av utbildning av ledamöterna. Detta bör dock kunna ske utan att resurser tas från den

reguljära polisutbildningen, vilket det har framförts farhågor för. Vidare är det bra att det nu är utsagt vad man egentligen menar med "polisledning i särskilt fall". Jag tror nämligen att det har funnits olika meningar om detta.

När det gäller den regionala organisationen har riksdagen år 1981 beslutat att den skall behålla sin anknytning till länsstyrelserna och att länspolischeferna skall förbli tjänstemän i länsstyrelserna. Länspolischefernas ställning där skall också förstärkas. Av rationella skäl förordas emellertid en annan organisationsform för storstadslänen – Stockholm och Göteborg – och för Jämtlands län. I det sistnämnda länet finns bara två polisdistrikt – annars hade väl detta knappast blivit aktuellt just nu.

Nu genomför polisberedningen en intervjuundersökning i samtliga län för att bl. a. utröna om den föreslagna organisationen för de tre länen kan anpassas till övriga län eller till en del av dem. Till årets riksdag har centerpartiet motionerat om att inte gå längre när det gäller förändringen i den regionala organisationen än man gör beträffande de tre här angivna länen. Att i samtliga län förena tjänsten som chef med tjänsten som polismästare i residensortens polisdistrikt tror vi inte är en bra lösning för samtliga län. Jävs- och konkurrensförhållanden kan uppkomma eller åberopas från andra polisdistrikt än residensortens, särskilt om det finns i storlek likvärdiga polisdistrikt i länet. Därför har vi i reservation nr 2 redan nu i år yrkat att de förändringar i den regionala polisorganisationen i övriga län som kan behöva göras skall genomföras med utgångspunkt i de riktlinjer för den framtida regionala polisorganisationen som riksdagen beslutade om år 1981. Jag ber därför att få yrka bifall till reservation nr 2.

Beträffande polishögskolan, som föreslås bli en byrå vid rikspolisstyrelsen, har centerpartiet i en motion förordat att den i stället skall bilda en egen enhet inom rikspolisstyrelsen direkt under verksamheten. Detta krav framförs dels för att man anser att polishögskolan behöver vara fristående från avdelnings- och byråindelningen vid styrelsen, dels för att öka möjligheterna att främja skolans samverkan med andra högskolor och med andra enheter inom rikspolisstyrelsen.

Jag erkänner gärna att jag inte såg situationen så när vi diskuterade polishögskolan i polisberedningen. Jag ansluter mig emellertid nu till den syn vi har framfört i motionen. Av den anledningen yrkar jag också bifall till reservation nr 3.

När det sedan gäller rekryteringsorganisationen har vi i en centermotion följt upp polisberedningens förslag om att de 11 rekryteringskonsulenter skulle dras in och i stället ingå i basorganisationen eller i de fria resurserna för att i första hand förstärka utredningar angående ekonomiska brott och narkotikabrott, alternativt vid behov ingå som inspektörer vid polismästarens kansli.

Rekryteringsläget är och har sedan ett bra tag varit gynnsamt inom polisen. Det finns enligt uppgift f. n. ett tiotal sökande till varje ny tjänst. Då bör det knappast behöva satsas några resurser på att få ytterligare ett antal sökande till polisyrket. I stället behövs det resurser till urvalsarbetet, som också är mycket betydelsefullt. Detta arbete borde emellertid kunna klaras av

polisinspektörerna vid polismästarnas kanslier. Det är redan i dag flera av de här befattningshavarna som i polisdistrikten under polismästaren handlägger rekryteringsärendena, dvs. den del av arbetet som redan nu faller på polisdistrikten. I en valsituation där man har att välja mellan att bibehålla de här konsulenttjänsterna – eventuellt besatta med sociologer, vilket också har diskuterats – eller att i stället utnyttja tjänsterna för utredningar av ekonomiska brott och narkotikabrott, tror jag många polisdistrikt väljer att förstärka utredningssidan. Även departementschefen säger att rekryteringskonsulenternas ursprungliga uppgifter numera inte motsvaras av några egentliga behov. Centerpartiet står därför fast vid polisberedningens förslag.

Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 4. Jag vill yrka bifall även till reservation nr 1, som utskottets ordförande har talat för och yrkat bifall till. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan i betänkandet nr 16.

Anf. 56 HANS PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! I snart 20 år har vi haft den nuvarande polisorganisationen. Under hälften av denna tid har organisationen utretts. För de anställda inom polisväsendet har detta inneburit en lång tid av oro inför de framtida arbetsuppgifterna.

I utredningssammanhanget har det rått stor samstämmighet mellan de olika partiernas representanter, liksom det hittills rått samstämmighet i de propositioner som framlagts av dels en borgerlig regering, dels en socialdemokratisk. Om det samlade resultatet är hållfast får framtiden utvisa. Men inom tio år är det förmodligen åter dags för en ny utredning. I ett föränderligt samhälle är ju varken polisens uppgifter eller dess organisation en gång för alla given.

Från folkpartiets sida ställer vi oss bakom föreliggande förslag på ett undantag när, och det gäller den uteblivna tjänsten som biträdande polischef i Göteborg. Frågan kan kanske betraktas som en petitesse i ett stort komplex, men den regionala ledningsfunktionen för de flesta av länen är fortfarande under översyn, och Göteborgsexemplet kan här bilda mönster för ledningsfunktionen i dessa län. Vi blir med andra ord uppbundna i ett system. Övrig motivering finns i reservation nr 1, till vilken jag hänvisar och till vilken jag yrkar bifall.

Det medborgerliga inflytandet – och då särskilt inflytandet på lokal nivå – förstärks i framtiden. Ett gammalt önskemål, och dessutom ett gammalt löfte, infrias därmed. Detta framgår t. ex. av justitieutskottets betänkande från år 1975. Med anledning av motionskrav i syfte att stärka lekmännens inflytande i de lokala polisdistrikten uttalade utskottet då att dessa frågor borde behandlas skyndsamt, om möjligt med förtur, av den polisutredning som just hade aviserats. Om behandlingen varit särskilt skyndsamt kan diskuteras – den tog tio år, vilket inte är särskilt skyndsamt. Som utredningsledamot från 1975 och därefter är jag naturligtvis medskyldig till att ordet skyndsamt fått denna betydelse. Men det gäller en omdaning av hela polisväsendet, och behandlingen har därför måst få ta denna långa tid.

Beklagligtvis har frågan om den regionala polisorganisationen kommit

litet i otakt. Stockholm och Göteborg får ett system med en länspolismästare, Malmöhus län – det tredje storstadsdistriktet – kommer att ha kvar länspolischefen, och Jämtlands län går över till ett system med länspolismästare. Nu fortsätter emellertid polisberedningen sitt arbete genom att undersöka hur den framtida regionala polisorganisationen skall se ut i övriga län. Representanter från de olika länen erbjuds möjligheter att lägga fram sina synpunkter. Om polisberedning, regering och riksdag tar hänsyn till de framförda önskemålen, kan vi i framtiden få regionala polisorganisationer som ömsom leds av en länspolischef, ömsom av en länspolismästare. Nu är ju inte detta aktuellt i dag, men personligen anser jag – och jag tycker att det är ganska viktigt att deklarerar den saken – att vi så långt möjligt bör ha ett enhetligt system, gärna med en länspolismästare i ledningen. Vid sin sida bör han i regel ha en ställföreträdande chef, eftersom arbetsuppgifterna självfallet kommer att bli mer omfattande. Med denna grundsyn har jag svårt att acceptera departementschefens förslag att Göteborg inte behöver någon biträdande länspolismästare.

I detta sammanhang vill jag ta upp en underlighet som uppkommit under ärendets behandling. Riksdagens principbeslut innebar att länspolischeferna fick ökade befogenheter. De skulle fortsättningsvis vara tjänstemän i länsstyrelsen. En ny justitieminister gav polisberedningen direktiv, som skulle kunna innebära att systemet med länspolischefer avskaffas. Därefter kom det återigen en ny justitieminister, som anser att den regionala ledningsfrågan kan reduceras till en departementsfråga, som inte kräver riksdagens hörande.

Glädjande nog har i detta fall ett enhälligt utskott gått emot departementschefen. I anledning av några motioner föreslår utskottet att riksdagen själv och i ett sammanhang skall besluta om den regionala polisorganisationen. Det är skönt att riksdagens ledamöter reagerar och att de inte avhänder sig beslutanderätten som faktiskt tillkommer riksdagen.

Polisreformen innebär alltså en decentralisering av beslutsfunktionerna från den centrala nivån till de regionala och lokala nivåerna. Detta betyder en stor omställning för bl. a. rikspolisstyrelsen, ett omställningsarbete som innebär dels en minskning av personalorganisationen, dels förändrade uppgifter. Vissa av rikspolisstyrelsens ledningsfunktioner begränsas eller upphör helt. Vidare begränsas styrelsens möjligheter att utfärda centrala föreskrifter till de regionala och lokala polismyndigheterna. I stället blir styrelsens kanske viktigaste uppgift arbetet med metodutveckling på det polisiära området. Självfallet är detta en oerhört viktig uppgift.

Jag tycker, liksom andra som talat före mig, att det är viktigt att framhålla rikspolisstyrelsens hittillsvarande arbete för uppbyggnaden av vårt polisväsende efter förstatligandet. Styrelsen har medverkat till att vi har fått en enhetlig polisorganisation i landet.

Rikspolisstyrelsen har alltså gjort en stor insats och kommer även framdeles, i den nya organisationen och med en något annan målinriktning, att ha stor betydelse för polisväsendet över huvud taget.

Herr talman! Med dessa reflexioner om polisväsendets framtida inriktning

ber jag till sist att få yrka bifall till reservation nr 1 och f. ö. till betänkandets hemställan i dess helhet.

Nr 104

**Onsdagen den
21 mars 1984**

*Polisens
organisation*

Anf. 57 ARNE NYGREN (s):

Herr talman! Jag har liksom Hans Petersson i Röstånga sedan 1975 varit engagerad i utredandet om polisverksamheten, först som ledamot i polisutredningen, sedan som ledamot – under den senaste tiden som ordförande – i polisberedningen. Det har varit ett mycket intressant arbete. De övergripande målsättningarna i utredningsarbetet har varit att stärka lekmannainflytandet, att minska byråkratin och att flytta ner beslutanderätten så långt som möjligt på lokal nivå. Dessa målsättningar har i stort varit i god överensstämmelse med det reformarbete i vårt samhälle som har aktualiserats av regeringen efter valet 1982.

Det hinner hända mycket på en tioårsperiod. När utredandet började hade Sverige alltjämt en stabil samhällsekonomi. Den gjorde det möjligt för den dåvarande socialdemokratiska regeringen att i budgetpropositionerna varje år i början och i mitten av 1970-talet föreslå riksdagen att besluta om inrättandet av flera hundra nya tjänster inom polisen och att stärka polisens resurser med utrustning och mycket annat.

När vi nu är framme i finalen av utredandet är läget i samhällsekonomin ett helt annat. Statsbudgeten medger numera i bästa fall att befintliga tjänster bibehålls. I detta läge är det ännu viktigare än vad det har varit under framför allt början av utredningsarbetet att polisens resurser används på bästa tänkbara sätt, att målsättningarna är de rätta, att den administrativa verksamheten minskas ned så långt det är möjligt, att en del arbetsuppgifter avlastas från polisen och att omDispositioner inom befintliga resurser sker. Inte minst när det gäller att på bästa sätt nyttja resurserna är den lokala anpassningen och den lokala hushållningen mycket viktiga. Där kan det förstärkta lokala inflytandet få stor betydelse.

Regeringen har i stort sett följt polisberedningens förslag, som också fick starkt stöd i remissomgången. De förslag som vi nu skall fatta beslut om är, som justitieministern påpekade, första etappen av polisreformen. Jag vet att man bl. a. från polishåll har kritiserat att inte hela reformen genomförs på en gång. Herr Lidgard var inne på samma sak i sitt anförande.

Jag är övertygad om att man på många håll i genomförandedjan, inte minst i de lokala lekmannastyrelserna, hälsar uppdelningen med tillfredsställelse. Den ger bl. a. behövt utrymme för den informations- och kursverksamhet för lekmän som vi har understrukit angelägenheten av.

De delar av reformen som vi nu skall ta ställning till gäller främst frågor om polisorganisationen på central nivå, vissa särskilda frågor om den regionala och lokala polisorganisationen, och det utbyggda lekmannainflytandet. Polisstyrelserna förändras genom reformen från att ha varit i huvudsak rådgivande organ till att bli i egentlig mening styrande organ för svensk polis.

När det gäller den regionala polisedningen fastställdes redan i riksdagens principbeslut 1981 inriktningen på en ny organisation i Stockholms län och i Göteborgs och Bohus län. Polisberedningen fick uppdraget att forma den

129

organisationen och samtidigt undersöka lämpligheten av en liknande regional ledningsorganisation för Jämtlands län.

För alla tre länen föreslår nu departementschefen, med instämmande från justitieutskottet, en förändrad regional organisation. Den förändrar inte länsstyrelsens roll. Länsstyrelsen skall även framgent vara det högsta polisorganet i länet. Men uppgiften som länspolischef skall kombineras med tjänsten som polismästare i lokalt polisdistrikt. Den modellen förordade polisutredningen på sin tid, och för en tid sedan fick polisberedningen i tilläggsdirektiv att undersöka, om den nya modellen också skulle kunna genomföras i ytterligare län utöver de tre nu aktuella.

Mot detta har nu centern reserverat sig i justitieutskottet. Argumentet från reservanternas sida för att säga nej begriper jag inte. De påstår att en sådan reform skulle leda till en icke önskvärd centralisering.

Vad förändringen innebär är att man försöker minska på förvaltningsarbetet, försöker finna en modell som gör att en regional chef också skall disponera resurser för sitt arbete – inte vara en kompanichef med enbart koktross, som en polis sade på en länskonferens nyligen. Sanningen är den att reformen faktiskt stärker lekmannainflytandet på regional nivå, och reformen i stort stärker lekmannainflytandet lokalt.

Polisberedningen reser nu runt och lyssnar i län efter län på hur man ser på en övergång till den s. k. länspolismästarmodellen. För de närvarandes information – och med särskild adress till reservanterna – vill jag berätta att man faktiskt i en del län som beredningen hunnit besöka önskar en övergång till den nya regionala ledningsorganisationen.

Jag vill också poängtera den breda politiska enighet om reformen som tidigare talare har pekat på. Den enda fråga som förenat de tre borgerliga partierna i en samlad reservation mot justitieministerns förslag gäller kravet på inrättandet av en tjänst som biträdande polischef i Göteborg.

Naturligtvis skall, som justitieutskottet har understrukit, länspolismästaren i Göteborg också ha en kvalificerad medarbetare i ledningsfunktion vid sin sida, liksom länspolismästaren i Stockholm. Men titulaturen måste inte vara "biträdande polischef", anser socialdemokraterna i utskottet, liksom regeringen och liksom polismästaren och polisstyrelsen i Göteborg.

När det gäller den centrala utbildningen har departementschefen föreslagit att den skall samlas i en gemensam organisation inom polishögskolan. Den meningen delas av en bred majoritet i utskottet. Skolan föreslås få ställning som byrå i rikspolisstyrelsens organisation. I reservation 3 har centerpartisterna i utskottet föreslagit att polishögskolan skall bilda en egen organisatorisk enhet inom rikspolisstyrelsen. Det förslag som departementschefen lagt fram överensstämmer med polisberedningens förslag, som i remissomgången fick stöd av rikspolisstyrelsen, som bör ha den bästa erfarenheten när det gäller att bedöma vilken som är den lämpligaste organisationsmodellen.

I reservation 4, också den från centern, föreslår man en annan organisation för rekryteringsverksamheten än den som departementschefen föreslagit. Centerns modell överensstämmer i stort med polisberedningens förslag att man skall dra in de elva nu verksamma rekryteringskonsulenterna.

Det råder överensstämmelse mellan majoriteten och reservanterna i justitieutskottet om att polisens rekryteringsinsatser kan minskas i ett läge när man inom polisen har tiotalet gånger fler lämpliga sökande än man kan placera i utbildning. Vilken modell man skall välja för att spara resurser som f. n. kan anses överflödiga kan man ha delade meningar om. Departementschefen anser det värdefullt att göra besparingar av polisresurser på lokal nivå och bevara rekryteringskonsulterna – men med inriktning på urvalsprocessen beträffande de sökande. Därmed bevaras erfarenhet och kunskap, anser justitieministern, och i det instämmer majoriteten i justitieutskottet.

Till sist vill jag, herr talman, mer allmänt säga att vi i polisutredningen inledde ett resonemang, som sedan har följt med i polisberedningens arbete, om balansgången mellan det ökade lokala inflytande som vi föreslog och önskan att riksdagen varje år skall kunna fastlägga huvudmålen för resursanvändningen inom polisen. Jag hoppas att vi har hittat balanspunkten i det avseendet. Det är angeläget att man i alla led medverkar till att reformen blir vad utredningen, polisberedningen, regeringen och riksdagen har satt som mål.

Med detta, herr talman, vill jag på samtliga punkter yrka bifall till justitieutskottets hemställan och avslag på de fyra reservationerna.

Anf. 58 BERTIL LIDGARD (m):

Herr talman! Jag skulle vilja säga ett par ord med anledning av att centerpartiet i reservation nr 2 om den regionala polisverksamheten försöker skaffa sig en egen profil. Om man jämför det centerpartiet säger i sin reservation med det utskottet har sagt i samma fråga, skall man vara väldigt skicklig för att kunna finna någon skillnad. Jag måste säga att det är knappt nästippen sticker fram på centerpartiets profil i det här sammanhanget. För vi säger precis samma sak, nämligen att man inte skall göra någon ändring i den organisation som fastställdes 1981 när det gäller den regionala ledningen, utan att riksdagen får ta ställning till saken. Så var det med hela den historien.

Anf. 59 ÅKE POLSTAM (c):

Herr talman! Jag vill passa på tillfället att rätta till en del av vad Arne Nygren sade när det gäller övergången till den nya ordningen beträffande den regionala ledningen i de här tre länen. Det är mycket riktigt att några vid de här intervjuerna har uttalat sig för den nya organisationen. Men som jag har fattat det vill de flesta f. n. behålla den organisation som vi har haft hitintills – mycket av den anledningen att man vill komma bort ifrån jäv- och konkurrensfrågorna. Det har genomgående varit i residensortens polisdistrikt som man har kunnat tänka sig att gå över till länspolismästarrollen. Eftersom det gynnar det distriktet kan man förstå att de av den anledningen ställer upp på den organisationen.

När det gäller rekryteringsfrågorna vill jag påpeka att Arne Nygren har ändrat uppfattning. Som ordförande i beredningen var han med och beslutade om att vi skulle föreslå att rekryteringskonsulterna skulle avskaffas. Jag har i mitt tidigare inlägg motiverat varför jag tycker att man

skall avskaffa dessa konsulenter och varför mitt parti har lagt fram det förslaget. Det är en prioriteringsfråga. Elva tjänster kan tyckas vara ganska litet, men jämfört med noll är det ändå elva tjänster.

Anf. 60 HANS PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! Jag skall inte polemisera mot Arne Nygren. Vi har i tio år diskuterat polisfrågor och kommit fram till ungefär samma ståndpunkt. Det som skiljer oss i dag är Göteborgskomplexet. Där har vi alltså olika uppfattningar.

Men jag vill gärna komma in på frågan om den regionala polisledningen. I mitt tidigare anförande sade jag att det kan tänkas att vi i framtiden kan få ett system med ömsom länspolismästare, ömsom länspolischefer. Jag talade om att jag för min del tycker att man principiellt sett bör ha en någorlunda enhetlig organisation. Jag talade också om att jag gärna ser att vi får länspolismästare. Jag vore därför tacksam om Arne Nygren något vill utveckla sin egen syn på just detta.

Anf. 61 ARNE NYGREN (s):

Herr talman! Först några ord till herr Polstam. Han oroade sig för de olika modeller som vi skulle kunna få på den regionala organisationen. Den olikheten har vi redan i dag. Det finns inte någonting som säger att den nämnda modellen är lämplig bara för tre polisdistrikt.

Det är önskvärt – och jag delar därvidlag helt Hans Peterssons i Röstånga mening – att vi får en organisation som är likartad för hela landet. Därmed skulle vi naturligtvis få stora vinster i det regionala ledningsarbetet.

Men det kan tänkas att det är en reform som behöver växa fram i etapper och att vi måste i det fortsatta arbetet i polisberedningen skulle kunna hinna en bit på väg i det reformarbetet.

Därmed hoppas jag att jag har gett den deklaration till Hans Petersson som han önskade om min syn på den här frågan.

Herr Polstam oroade sig över att jag har en annan mening här när det gäller frågan om indragning av rekryteringskonsulenter än jag hade i polisberedningen. Jag sade i mitt huvudinlägg att målsättningen – att minska resurserna för rekryteringsarbetet – uppnås med båda modellerna, både den som departementschefen har föreslagit och den som vi föreslog i polisberedningen. När nu en majoritet i utskottet har stannat för den lösning som justitieministern föreslagit har mitt huvudmål uppnåtts, nämligen att minska på resurserna. Jag har då fått göra vissa justeringar i min uppfattning om hur detta skall ske.

Jag vill erinra herr Polstam om att han stod här i talarstolen och vittnade om att han själv hade ändrat sig beträffande något som han inte hade upptäckt under det pågående beredningsarbetet. Vi kan väl säga att vi därmed är kvitt i vad gäller ändringar.

Anf. 62 ÅKE POLSTAM (c):

Herr talman! Jag tycker också att vi kan vara kvitt. Detta bevisar att ett visst förhållande kan ändras under en utrednings gång. Vi har under polisberedningens sammanträde i dag kunnat konstatera detta också i en annan fråga.

Eftersom jag har ordet skulle jag också vilja nämna att folkpartiet tog ställning i frågan om länspolismästarnas roll i den regionala organisationen redan 1979, när 1975 års polisutredning lade fram sitt betänkande. Redan då sade den moderate ledamoten Blom och jag i ett särskilt yttrande att vi var mycket betänksamma mot detta. Vi ville göra remissinstanserna uppmärksamma på att detta inte var någon särskilt bra lösning, och vi ville ha respons på den uppfattningen.

Det tycker jag nu vi börjar få. Majoriteten av de yttranden som jag har läst tyder på att man vill ha kvar den organisation som man hittills haft, med undantag för de tre län som redan är föreslagna och som det om en liten stund förmodligen kommer att fattas beslut om.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 7 (tjänst som biträdande chef i Göteborg)

Utskottets hemställan bifölls med 164 röster mot 146 för reservation 1 av Bertil Lidgard m. fl.

Mom. 8 (den regionala polisverksamheten i övriga län)

Utskottets hemställan bifölls med 259 röster mot 49 för reservation 2 av Gunilla André och Åke Polstam.

Mom. 11 (utbildningsfrågornas handläggning inom rikspolisstyrelsen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Gunilla André och Åke Polstam – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (rekryteringsorganisationen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Gunilla André och Åke Polstam – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

13 § Rättshjälp

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1983/84:18 om anslag till rättshjälp m. m. (prop. 1983/84:100 delvis).

Nr 104

**Onsdagen den
21 mars 1984**

Rättshjälp

Anf. 63 ANDRE VICE TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Anf. 64 SVEN MUNKE (m):

Herr talman! I början av 1970-talet var miljöbrotten i centrum för både myndigheternas och allmänhetens intresse. I miljöskyddskungörelsen, som följde miljöskyddslagen från 1969, slogs fast att skadeersättning kan utgå till den som lider skada av miljöfarlig verksamhet. Ersättningsfrågor prövas av de för ändamålet inrättade fastighetsdomstolarna. Trots det stora intresset för miljöskyddsfrågor har inte fällande domar i samband med miljöbrott blivit någon vanlig företeelse. Skadeståndsfrågor i samband med de verkligt stora miljöbrotten har kunnat prövas vid fastighetsdomstolarna med en för de drabbade miljöoffren betydligt större framgång. Men många har av ekonomiska skäl fått avstå från sådan prövning. Jag har därför i motion 525 i år tagit upp dessa problem.

I 9 § rättshjälpslagen anges vilka kostnader som skall anses som kostnader för rättshjälp och som skall betalas av staten. Bland dessa är kostnader för bevisning vid allmän domstol och kostnader för nödvändig utredning i angelägenhet som kan komma under en sådan domstols prövning. Det finns särskilda föreskrifter om vem som får besluta om det sistnämnda slaget av utredning, s. k. utomprocessuell utredning. Enligt huvudregeln är det rättshjälpsnämnden. Biträde får dock enligt hjälpsrättslagen besluta om utredning av mindre omfattning. Med detta begrepp anses enligt rättshjälpsförordningen beräknade kostnader som inte överstiger 9 000 kr. Dessa regler innebär att det kan uppstå en obalans mellan ett miljöoffers möjligheter att driva ett mål till bevisning, om motparten är t. ex. ett större företag, en kommun eller staten, som förfogar över större ekonomiska resurser. Justitieutskottet har vid flera tillfällen påtalat detta missförhållande, bl. a. i betänkandena 1978/79:30 och 1981/82:19, och riksdagen har givit regeringen detta till känna.

Uppdraget om en översyn av skadeståndsansvaret vid miljöskador gavs av regeringen till en särskild utredare år 1978. Utredningen fick namnet miljöskadeutredningen, och den har år 1983 avgett betänkandet SOU 1983:7 Ersättning för miljöskador. Betänkandet har också remissbehandlats och är föremål för överväganden inom justitiedepartementet.

Utredningen konstaterar bl. a. att rättshjälpen borde stå för miljöoffers tekniska bevisning, men man avstår från att föreslå detta. I direktiven till utredningen ingick nämligen att den inte fick komma med förslag som innebar merkostnader för staten.

I sitt betänkande konstaterar utredningen att "situationen är otillfredsställande beträffande skadelidandes möjligheter till rättshjälp". De som följt de stora miljöprocesserna BT Kemi, Erstorp-fallet m. fl. har också förvånats över de stora belopp som åtgått för att skaffa bevisunderlag i komplicerade mål. Ofta rör det sig om hundratusentals kronor. Detta skall då jämföras med

att den skadelidandes biträde enligt rättshjälpslagen har rätt att besluta om utredning av mindre omfattning på allmänna medel, dvs. ett halvt basbelopp på ca 10 000 kronor. Dyrare utredningar prövas av rättshjälpsnämnd, som i sådana fall genomgående är mycket restriktiv att bevilja medel.

Utredningen konstaterar också att ett halvt basbelopp ibland kan "te sig alldeles otillräckligt för att skaffa sådan utredning om ett samband mellan miljöfarlig verksamhet och en skada att man kan bedöma utsikterna i en process".

Utredningen föreslår inte att reglerna enligt rättshjälpslagen ändras till skadelidandes förmån – detta av besparingsskäl. I stället föreslår man en lagtext som markerar att rättshjälpsnämnderna, som vid utomprocessuell utredning av tekniskt eller medicinskt slag skall besluta i skadeståndstvister, skall ha rätt att "visa generositet".

Enligt det allmänna rättsmedvetandet är det en demokratisk anständighetsfråga att den skadelidande, om det rör sig om en enskild person som saknar ekonomiska resurser, via rättshjälpen skall få ekonomiska möjligheter att genomföra utomprocessuella tekniska eller medicinska utredningar, som är nödvändiga för skadeståndstalan.

I dagens situation är en enskild medborgare många gånger chanslös i skadeståndstvist mot en mäktig motståndare, t. ex. ett privat företag, stat eller kommun. Det finns gott om exempel på personer som på grund av inträffade miljöskador från olika verksamheter fått både sin hälsa och ekonomi förstörda. Av ekonomiska skäl tvingas de att avstå från att få sin rätt prövad på grund av den nuvarande utformningen av rättshjälpslagen. En ändring i något hänseende är alltså motiverad vare sig det skall ske genom prövning hos rättshjälpsnämnd, som skall åläggas att "visa generositet", eller genom en ändring som i klartext ger miljöoffer rätt att få sina kostnader för tekniska utredningar täckta av rättshjälpen.

Justitiekottet har avstyrkt motionen med hänvisning till att ärendet bereds inom justitiedepartementet, och jag böjer mig för det argumentet. Jag anser det emellertid angeläget att kammarens ledamöter uppmärksammas på att de som drabbats av miljöskador, med nu gällande regler i rättshjälpslagen, många gånger av ekonomiska skäl måste avstå att få sina skadeståndskrav prövade.

Jag ser emellertid fram emot att departementet och regeringen gör en objektiv bedömning, som förhoppningsvis leder fram till att de som drabbats av miljöskador ges ekonomiska möjligheter att driva process efter inträffad skada.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölles.

14 § Föredrags

lagutskottets betänkanden

1983/84:14 om lagstiftning beträffande ideella föreningar och stiftelser,

Nr 104

Onsdagen den
21 mars 1984

*Ideella föreningar
och stiftelser*

1983/84:15 om handikappades tillgång till upphovsrättsligt skyddade verk,
1983/84:16 om ägarlägenheter och bostadsrätt,
1983/84:18 om underhållsbidrag m. m. samt
1983/84:19 om omyndighet.

Anf. 65 ANDRE VICE TALMANNEN:

Lagutskottets betänkanden 14, 15, 16, 18 och 19 kommer att behandlas i tur och ordning, och voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas alltså lagutskottets betänkande 14 om lagstiftning beträffande ideella föreningar och stiftelser.

Ideella föreningar och stiftelser

Anf. 66 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Herr talman! I detta betänkande från lagutskottet behandlas bl. a. de moderata motionerna 527 och 2190. Lagutskottets majoritet tillstyrker inte motionerna, vilket i och för sig inte är förvånansvärt, framför allt med tanke på de mycket starka bindningar som finns mellan kammarens majoritetsparti och i synnerhet LO-förbunden.

Vad är det då man begär i de moderata motionerna? I motion 527 begärs förslag till lagstiftning för ideella föreningar, och i motion 2190 önskar man att frågan om lagstiftning för dessa föreningar utreds. Då lagutskottets majoritet, som jag sagt, inte velat bifalla motionerna, har moderaterna och centerpartisterna tillsammans skrivit en reservation till förmån för uppfattningen att lagstiftningen angående ideella föreningar bör utredas.

Som utskottet framhållit då frågan om ideella föreningar tidigare varit aktuell, utgör dessa föreningar en viktig del i vårt samhälle. De fullgör betydelsefulla uppgifter på många olika områden i vad det gäller facklig, politisk och humanitär verksamhet. Trots den stora betydelse dessa föreningar har saknas normer av grundläggande karaktär beträffande dessas förhållanden. Det saknas regler i sådana centrala ämnen som den enskildes rätt att lämna t. ex. en facklig organisation. Det finns inte heller några regler som förbjuder att den enskilde mot sin vilja blir medlem i ett politiskt parti.

Skälet för att lagutskottets majoritet säger nej till lagstiftning eller utredning angående lagstiftning kring exempelvis fackliga organisationer är det som utskottet påpekar i detta betänkande, att medlem i en facklig organisation kan erhålla utträde ur organisationen. Lagutskottet baserar detta sitt ställningstagande på några domslut där den enskilde givits rätt att lämna sin fackliga organisation. Vi moderater menar att dessa få domslut inte är tillräckliga, ty de kan anses vara utslag av särskilda förhållanden i särskilda fall.

Herr talman! Det bör i detta sammanhang påpekas att LO:s kommentar till sina egna normalstadgar är följande: Fackföreningsrörelsens principiella inställning till utträdesrätt för medlem ur ett fackförbund är den, att sådan

rätt saknas.

De olika medlemsförbunden inom LO-området följer i stort LO:s normalstadgar, vilket innebär att vissa förbund inte medger utträde i andra fall än där medlemmen slutar sin anställning och har fullgjort sina ekonomiska skyldigheter mot förbundet.

Det är, herr talman, min bestämda och absoluta uppfattning att en facklig organisation bör ha förmåga och möjlighet att hålla kvar sina medlemmar av egen kraft och inte på grund av mer eller mindre diskriminerande bestämmelser.

Med tanke på de nu befintliga stadgarnas utformning borde frågan om en lagstiftning utredas, och förhoppningsvis bör då resultatet av en sådan utredning bli, att medlemmar som fullgjort sina ekonomiska mellanhavanden med sin fackliga organisation skall kunna lämna denna organisation efter t. ex. en viss karenstid.

Herr talman! Det finns också andra exempel på områden där det verkligen kan diskuteras huruvida fackliga organisationer äger rätt att besluta om medlemmarnas förehavanden i frågor som inte kan anses direkt tillhöra den fackliga verksamheten. Ett förbund beslöt för en tid sedan att dess medlemmar skulle ha en hemförsäkring i Folksam. Vid det företag där jag själv är anställd – Kockums varv i Malmö – beslöt verkstadsklubben för några år sedan att en grupplivförsäkring skulle tecknas hos Folksam, utan att andra försäkringsbolag fick en möjlighet att lämna offert. I detta sammanhang skall också understrykas att det under hand kom in två offerter, från utomstående försäkringsbolag, och de offererade billigare priser och bättre villkor. Ändå drev verkstadsklubbens representantskap igenom uppfattningen att man skulle teckna försäkringen hos Folksam. Vem som förlorar på den affären är definitivt inte svårt att räkna ut. Dessutom använde man sig av en ytterst tvivelaktig metod i vad gällde medlemmarnas godkännande av försäkringen. Man beslöt nämligen att de som inte ville vara med i försäkringen skriftligen skulle motivera detta. De som ej gjorde detta blev automatiskt försäkrade.

Herr talman! Det är min bestämda och absoluta uppfattning att en facklig organisation inte skall tvinga in medlemmarna i aktiviteter och till medlemskap i organisationer vilka inte är knutna till arbetsplatsen. Jag säger och menar "tvinga" av det skälet, att det i många fall är mycket svårt eller i alla fall besvärligt, ja, t. o. m. i vissa fall omöjligt att komma ifrån en försäkring som man inte vill ha eller komma ifrån ett medlemskap i ett politiskt parti som man inte sympatiserar med.

Herr talman! Jag skall nu gå tillbaka till de olika LO-förbundens stadgar, där det i vissa fall talas om rätten till utträde ur organisationen. Jag vill då referera litet till hur en enskild medlem skall agera för att han eller hon skall kunna lämna organisationen, om han eller hon nu anser att det finns motiv och skäl för detta. Hur gör man då?

Den som är medlem i t. ex. Målareförbundet kan efter sex månaders uppsägningstid slippa medlemskapet. Den som är medlem i Fabriksarbetareförbundet kan lämna förbundet även om andra skäl än att medlemmen övergått till annan verksamhet föreligger. Dock – och det är både viktigt och

Nr 104

Onsdagen den
21 mars 1984

*Ideella föreningar
och stiftelser*

diskriminerande – kan medlemmen enligt Fabriksarbetareförbundets stadgar tvingas lämna specificerade uppgifter och en skriftlig motivering till att han eller hon vill slippa medlemskapet. I Metall, där jag själv är medlem, saknas det enligt stadgarna möjlighet att lämna förbundet, om man inte slutar sin anställning. Dessa i flera fall diskriminerande stadgar motiverar enligt min och moderaternas uppfattning i högsta grad kravet på en lagstiftning eller i varje fall en utredning av frågan om lagstiftning i vad gäller fackliga organisationer.

Herr talman! Man blir med största lätthet medlem i ett LO-förbund. Däremot är det mycket krångligt – ja, i vissa fall t. o. m. omöjligt – att begära utträde ur ett förbund, om man inte slutar sin anställning. På många håll anses det i dag – i och för sig med rätta – att det är självklart att man skall vara med i den fackliga organisation som finns på arbetsplatsen. De som av olika skäl inte vill vara med i facket blir ofta mobbade för sitt ställningstagande.

Ett fackförbund, vars namn min blygsamhet förbjuder mig att nämna för kammaren, har i sina stadgar en rad som man måste förvåna sig över – ja, man är rent av skyldig att förvåna sig över denna rad. Så här lyder den: Man kan nämligen, om man har ingått i en mot arbetarrörelsen fientlig organisation, bli utesluten ur den fackliga organisationen.

Man ställer sig automatiskt frågan: Vad menas med "fientlig organisation", och vilka kan tänkas vara medlemmar i en sådan organisation? Jag kan inte utesluta följande fråga: Är det oss moderater man avser med denna paragraf i sina stadgar?

Den frågeställningen är synnerligen befogad, för om man läser LO-förbundens press eller A-pressen, så finner man att det skrivs mer eller mindre öppet, mest öppet, att moderaterna vill krossa den fackliga verksamheten. Med mina i och för sig lekmanamässiga kunskaper om svensk ordlista uppfattar jag detta så, att om någon vill krossa en verksamhet, så är personen eller organisationen i fråga motståndare och fiende till verksamheten.

Hösten 1983 lyckades en chefredaktör i en fackförbundstidning inom LO-området med den verkliga prestationen. Hon nådde de absoluta höjderna, då hon påstod att moderaternas partiledare Ulf Adelsohn var "av samma skrot och korn som Polens general Jaruzelski". Med denna monumental omdömeslöshet i åtanke kan jag inte komma ifrån att vi moderater riskerar att bli uteslutna, om man skall konkretisera den här paragrafen i stadgarna.

Nu är jag dock inte konkret bekymrad för att bli utesluten, ty om alla LO-förbunden följde samma linje skulle runt 250 000 LO-medlemmar kunna uteslutas. Med tanke på den stora penningssumma som en sådan återlåtning skulle innebära för facket kan man nog betrakta risken att av detta skäl bli utesluten som minimal.

Herr talman! Det finns trots allt en del fall där det kan medges att man lämnar facket, men om det lokala eller centrala facket inte godkänner utträdesansökan skall frågan, enligt stadgarna, avgöras av en skiljenämnd. Det skall här påpekas att detta skiljemannaförfarande är synnerligen

diskutabelt. Det är inte bara vi moderater som isolerat har den uppfattningen. När vi kritiserar detta skiljemannaförfarande befinner vi oss i minst sagt gott sällskap. Högsta domstolen har nämligen sagt att skiljemannaförfarandet inte uppfyller kravet på rättssäkerhet. Ändå är det, herr talman, ett sådant förfarande en medlem ibland måste använda, allt enligt fackliga stadgar.

Varför är då detta skiljemannaförfarande så diskutabelt och diskriminerande? Jo, i en situation där man måste tillgripa detta förfarande skall vardera parten utse två skiljenämndsledamöter – och det kan man definitivt inte kritisera. Den femte personen skall utses av parterna tillsammans. Kan parterna inte komma överens om den femte ledamoten skall denne – och här tycker jag att kammarens ledamöter skall lyssna med båda öronen – utses av facket. Jag har definitivt ingen som helst svårighet att förstå den kommentar som högsta domstolen gör till fackets skiljemannaförfarande. Jag förstår också att förfarandet ur den enskilde medlemmens synpunkt i vissa fall kan vara helt förödande.

Herr talman! Med tanke på de i detta anförande omtalade förhållandena hoppas vi moderater att en lagstiftning – om den blir verklighet – förbjuder dessa diskriminerande stadgar. Med detta yrkar jag bifall till den gemensamma reservationen.

I detta anförande instämde Gullan Lindblad och Siri Häggmark (båda m).

Anf. 67 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Frågan om den enskildes ställning inom och gentemot en organisation har kommit att uppmärksammas alltmer under senare år. Största intresset och starkaste kritiken har därvid kollektivanslutningen av fackföreningsmedlemmar till det socialdemokratiska partiet föranlett. Sedan 1973 har riksdagen åtta gånger uttalat sig emot denna för vår demokrati främmande form för anslutning av medlemmar till politiskt parti.

Men även i övrigt har den enskildes ställning kontra organisationerna diskuterats i allt större utsträckning. Flera händelser under senare år har aktualiserat frågan om eventuellt behov av lagstiftning för att skydda medlemmens ställning också utöver skyddet mot att bli kollektivt ansluten till politiskt parti. Som exempel på sådana händelser kan erinras om uppmärksammade fall av uteslutning av medlemmar, sammankoppling av medlemskap och anlitande av visst försäkringsbolag samt blockader dels mot enmansföretagare utan anställda, dels mot företagare utan anställda som är medlemmar i den blockerande organisationen.

Vi har i vårt land en noggrann lagstiftning gällande exempelvis ekonomiska föreningar och aktiebolag, men vi saknar lagstiftning om ideella föreningar.

I riksdagen har vid flera tillfällen motionsledes framförts krav på utredning av frågan om ramlagstiftning för ideella föreningar. Senast våren 1983 avsåg riksdagen på lagutskottets hemställan motionskrav om utredning av denna fråga.

Motivet för att avslå motionsyrkandena har bl. a. varit, jag citerar ur lagutskottets betänkande 1982/83:22, "att ett ställningstagande till frågan om en lagreglering av ideella föreningar borde anstå i avvaktan på statsmakternas beslut med anledning av de förslag som stiftelseutredningen och nya arbetsrättskommittén skulle komma att lägga fram".

Avvisande av motionskraven har alltså icke inneburit att riksdagen i princip uttalat sig emot någon form av lagstiftning gällande ideella föreningar, utan endast att ett ställningstagande till frågan skulle anstå i avvaktan på resultatet av nämnda utredningar.

Den dåvarande justitieministern Carl Axel Petri uttalade samma uppfattning i en frågedebatt i riksdagen hösten 1981. Han framhöll då att även han fann det naturligt att vi med tiden får en lag om ideella föreningar i vilken bl. a. skall finnas allmänna bestämmelser om skydd för den enskilde.

Vi i centern delar den dåvarande justitieministerns uppfattning och anser att det fordras lagregler om bl. a. grundläggande rättigheter för medlem till skydd för denne gentemot organisationen.

Riksdagen bör nu enligt vår uppfattning ta ställning till frågan om sådan lagreglering, eftersom de utredningar som lagutskottet tidigare hänvisat till numera har avslutat sitt arbete. Jag kan nämna att nya arbetsrättskommittén slutförde sitt arbete redan 1982. Stiftelseutredningen, som tillsattes 1975, avgav 1979 betänkandet *Stiftelser*. Dess arbete upphörde i och med utgången av september 1983 i enlighet med ett regeringsbeslut i juni 1983. Enligt ett frågesvar i riksdagen i december 1983 kommer dess arbetsuppgifter att slutföras inom justitiedepartementet.

De motiv som har angetts för att uppskjuta ett ställningstagande till frågan om utredning av frågan om ramlagstiftning för ideella föreningar finns alltså inte längre. Riksdagen bör alltså nu ta ställning till om man skall utreda frågan eller ej. Enligt vår uppfattning talar mycket starka skäl för att frågan utreds. Det har vi även framhållit i vår motion nr 608 med mig själv som första namn.

Motiv för någon form av lagstiftning gällande ideella föreningar är, förutom vikten av skydd för den enskilde individen, även de viktiga funktioner föreningar som är organiserade såsom ideella har i vårt moderna samhälle. Det gäller både som företrädare för medlemmarna och som handhavare av uppgifter som föreningarna anförtros av samhället. Det kan vara uppgifter som annars skulle handhas av något offentligt organ.

Det nyligen fattade beslutet om införande av löntagarfonder är exempel på hur organisationer får beslutanderätt även över samhällets gemensamma egendom. Av de aktier som kommer att ägas av AP-fonden men förvaltas av s. k. löntagarfundsstyrelser måste de senare överlåta rösträtten för hälften av aktierna i ett aktiebolag till lokal facklig organisation som begär det. Rösträtten för aktier som ägs av hela samhället övergår alltså från ett samhällsorgan till enskilda organisationer. Även detta är motiv för att överväga ramlagstiftning gällande sådana och andra ideella organisationer.

Den främsta anledningen till att frågan bör utredas är emellertid behovet av regler för den enskildes grundläggande rättsställning inom och gentemot

en organisation. Det kan – förutom skyddet mot kollektivanslutning, som kanske bör regleras i särskild lag – exempelvis gälla rätten att bli medlem i, rätten till utträde ur och rätten att stå utanför organisation, rättigheter och skyldigheter vid hot eller beslut om uteslutning samt kollektiva beslut som gäller medlemmens förhållande utanför områden där organisationen har uppgifter.

Herr talman! Olika ideella organisationer har mycket olika uppbyggnad, verksamhet och inriktning. En eventuell ramlagstiftning får inte på något sätt medföra att variationsrikedomen inom föreningslivet begränsas. Det bör emellertid prövas om det, utan att den för oss alla självklara och även grundlagsfästa föreningsfriheten begränsas, kan införas en viss ramlagstiftning med dels regler som skyddar den enskildes ställning, dels grundläggande regler för ideella föreningar, särskilt med hänsyn till att många av dem har synnerligen betydelsefulla uppgifter i dagens – och säkerligen även i morgondagens – samhälle.

Låt oss för att både slå vakt om föreningslivet och de enskilda människornas ställning nu besluta oss för att utreda frågan om ramlagstiftning för ideella föreningar.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen av moderaterna och centerpartisterna i lagutskottet.

Anf. 68 STIG GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Riksdagen har i dag att ta ställning till några motioner som rör lagstiftning om ideella föreningar och stiftelser.

Det är inte första gången riksdagen diskuterar lagstiftning om ideella föreningar. I själva verket har denna fråga varit en moderaternas följetong i kammaren under flera år. Det nya i dag är att även centern och folkpartiet har anslutit sig till moderaternas krav på lagstiftning på detta området. Det finns anledning att särskilt uppmärksamma detta förhållande.

Motionerna gäller formellt – kanske med litet olika motiveringar, beroende på vem som är författare – yrkanden om lagstiftning om ideella föreningar.

Låt mig först konstatera att man brukar skilja mellan två huvudtyper av ideella föreningar, nämligen dels föreningar som har annat ändamål än att främja sina medlemmars ekonomiska intressen, dels föreningar som har till ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen, men på annat sätt än genom ekonomisk verksamhet.

Under termen ideella föreningar faller en rad föreningar i vårt samhälle, alltifrån nykterhetsorganisationer, bridgeklubbar, frikyrkliga föreningar och Röda korset till fackliga organisationer som LO, TCO och SACO/SR liksom Svenska arbetsgivareföreningen.

Just den mycket växlande karaktären på dessa föreningar är kanske den väsentligaste anledningen till att någon lagstiftning om ideella föreningar inte kommit till stånd. Det är nämligen, som också framhålls i utskottsbetänkandet, mycket svårt att föra in dessa föreningar under gemensamma regler. Det går inte att åstadkomma regler som passar alla föreningar.

Herr talman! Som alltid när lagstiftning övervägs, måste man fråga sig:

Behövs lagstiftning?

Som det framhålls i utskottsbetänkandet har några omständigheter inte framkommit som tyder på att avsaknaden av lagregler medfört väsentliga olägenheter. De ideella organisationerna måste ges ett betydande utrymme för att själva besluta i sina angelägenheter, och i en lagstiftning kan man därför bara ge grundläggande bestämmelser om föreningarnas verksamhet och deras förhållande till sina medlemmar. Sådana regler har också utbildats i rättspraxis i alla viktiga frågor. Tvister mellan en förening och dess medlemmar prövas av allmän domstol. Vi har flera rättsfall både från högsta domstolen och från arbetsdomstolen som visar detta. Av dessa rättsfall framgår att om föreningens stadgar innehåller bestämmelser som är oskäliga mot medlemmarna, kan bestämmelserna jämkas eller ogiltigförklaras av domstol. När det t. ex. gäller den i motionerna berörda frågan om utträde ur fackförening kan det konstateras att arbetsdomstolen slagit fast att fackföreningsmedlem har rätt att säga upp sitt medlemskap, oavsett stadgarnas innehåll. Även av doktrinen framgår att utträde ur ideella föreningar i princip är fritt.

Jag vill här citera docenten Carl Hemströms lärobok *Organisationernas rättsliga ställning*. Carl Hemström är den rättsvetenskapsman i Sverige som ägnat sig åt dessa frågor. Han skriver:

"I ideella föreningar upphör medlemskap i regel till följd av medlems utträde, dödsfall och utslutning.

Såsom i ekonomiska föreningar gäller att utträdet ur ideella föreningar i princip är fritt. Visserligen bygger i synnerhet de LO-anslutna fackförbunden på principen att utträde *medges* från organisationens sida, men även i kommentaren till stadgarna för LO framhålls betr medlemsförbunds rätt att utträda ur landsorganisationen att 'av allmänna föreningsrättsliga principer /hade/ ... denna möjlighet även utan reglering förelegat' (Kommentaren s 56). Att en utträdesrätt föreligger framgår emellertid numera för visst fall uttryckligen av AD 1980:25 vari förklarades, att medlem i det LO-anslutna sjöfolksförbundet 'måste anses ha rätt att säga upp sitt medlemskap i förbundet'."

En lagstiftning kan knappast göra saken klarare.

Av det som jag redan sagt framgår att avsaknaden av lagstiftning inte innebär att de ideella föreningarna står utanför det rättsliga regelområdet. Förutom de normer för ideella föreningar som efter hand har utbildats i rättspraxis erhåller man en god vägledning genom analog tillämpning av regler från näraliggande rättsområden, särskilt lagen om ekonomiska föreningar. Åtskilliga lagbestämmelser, som gäller för övriga associationsrättsliga verksamhetsformer, är också tillämpliga på ideella föreningar. Så är t. ex. en ideell förening som driver näringsverksamhet bokföringspliktig, liksom andra näringsidkare. En sådan verksamhet skall anmälas till handelsregistret, och en förening skall också lämna årsredovisning, om den har mer än tio anställda.

Eftersom utslutning av medlem i motionerna anförs som en motivering för lagstiftning, kan konstateras att denna fråga diskuterades, då lagstiftning

om ideella föreningar tidigare övervägdes. Redan 1919, sedermera också 1938, diskuterades utkast till en sådan lagstiftning. I båda dessa utkast intogs den ståndpunkten att medlem fick uteslutas ur förening endast "om stadgarna medgav detta samt att en stadgebestämmelse som medgav sådan rätt när skälig anledning förelåg borde godtas". Några ytterligare förutsättningar för uteslutningsrätt föreskrevs inte.

Om en förenings rätt till uteslutning skulle inskränkas utöver vad dessa förslag innehöll, skulle det innebära ett angrepp på föreningsfriheten i vårt land. F. ö. är det ju inte heller så, att en medlem enligt gällande rätt är rättslös vid en uteslutning. Domstolarna kan ju, som jag redan har anfört, pröva om beslutet om uteslutning är fattat på ett formellt och materiellt riktigt sätt.

Man kan inte gärna komma längre. Eller menar motionärerna att man i lag skall ha regler som förbjuder uteslutning ur ideell förening?

Man kan fråga sig:

Varför driver de borgerliga partierna denna fråga? Jag tycker att de inlägg som redan har gjorts från borgerligt håll här i kväll säger vad det i själva verket är fråga om. Det är inte av omtanke om ideella föreningar eller deras medlemmar som denna debatt förs. Syftet är, som moderaternas vice ordförande så träffande har uttryckt saken, att "tämja facket" på samma sätt som man har gjort i England. Bl. a. alla exemplifieringar som har gjorts i denna debatt visar att det i själva verket är de fackliga organisationerna som avses.

Herr talman! De ideella föreningarna gör en utomordentligt betydelsefull insats i vårt samhälle. Föreningar som de fackliga organisationerna, hyresgästföreningar, politiska organisationer, Röda korset och idrottsrörelsen – alla dessa föreningar utgör i dag ett omistligt inslag i vår demokrati. Organisationerna fullgör också sina uppgifter med kunskap och ansvar. Det finns, som jag redan har sagt, inga missförhållanden att peka på, och en lagstiftning skulle bara försvåra och krångla till verksamheten.

Beträffande den negativa föreningsrätten vill jag avslutningsvis framhålla att den nya arbetsrättskommitténs slutbetänkande innehåller vissa förslag med anknytning till motionsspörsmålet. Också de överväganden som kommer att föranledas av kooperationsutredningens i dagarna avlämnade betänkande kan få betydelse för frågan om lagstiftning om ideella föreningar.

Jag vill ta upp en särskild fråga som Sten Andersson i Malmö berörde, nämligen frågan om kollektiva hemförsäkringar. När det gäller den frågan påstås det i reservationen att det finns fall där en förening "avtalat med försäkringsbolag om kollektiva hemförsäkringar för sina medlemmar utan ha inhämtat deras samtycke".

Den kollektiva hemförsäkring som förmodligen avses – det framgick av Sten Anderssons anförande – är den som Elektrikerförbundet har träffat med Folksam. Beträffande den försäkringen är först och främst att säga att den grundar sig på ett enhälligt kongressbeslut. Man har beslutat om försäkringen i demokratisk ordning, och gången har varit den som är vanlig i en facklig organisation och, skulle jag vilja påstå, även i andra ideella

föreningar och i aktiebolag. Frågan väcktes helt enkelt genom en motion från en medlem. Motionen behandlades i klubben, sedan i avdelningen och till sist på 1981 års kongress. Kongressbeslutet var, som jag sade, enhälligt. Medlemmarnas samtycke har alltså inhämtats på det sätt som den representativa demokratin föreskriver. Eller vill man också ifrågasätta den representativa demokratin från borgerligt håll? Beslutet ligger också inom fackföreningens naturliga kompetensområde.

I detta sammanhang vill jag också peka på att bittra erfarenheter har visat att många arbetstagare saknar hemförsäkring – många människor över huvud taget, förmodligen inte bara arbetstagare. En storbrand i Solna – i fjol eller året dessförinnan – visade att så var fallet.

Herr talman! Jag skulle vilja säga några ord om de två motioner som rör stiftelser. I fråga om detta har vi först en motion, 1983/84:1535, där det framhålls att det är otillfredsställande att samhället f. n. saknar möjlighet till insyn i och kontroll av stiftelser. Motionärerna begär därför att det pågående arbetet inom justitiedepartementet påskyndas så att en proposition om stiftelser kan läggas fram under år 1984. I utskottsbetänkandet framhålls att utskottet delar motionärernas uppfattning att det är angeläget att man får till stånd en tidsenlig lagstiftning om stiftelser, och utskottet utgår från att detta arbete bedrivs så skyndsamt som möjligt. Något särskilt tillkännagivande från riksdagens sida är inte erforderligt, och motion 1535 bör därför inte föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

I motion 1983/84:1538 yrkas att lagen om tillsyn över stiftelser skall ändras så att stiftelser som förvaltas av borgerliga och kyrkliga kommuner undantas från den årliga redovisningsskyldigheten. Utskottet har i sitt betänkande erinrat om att en stiftare enligt tillsynslagen kan undanta stiftelsen från anmälningsskyldighet till länsstyrelsen och därmed också från tillsyn. Även den fråga som tas upp i motion 1538 berörs av det arbete som pågår inom justitiedepartementet om tillsyn över stiftelseväsendet. Utskottet har därför avstyrkt motion 1538.

Herr talman! Med det anförda ber jag att till alla delar få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 69 STEN ANDERSSON i Malmö (m) replik:

Herr talman! För att inga missförstånd skall uppstå vill jag bestämt och klart understryka att vi moderater på inget vis är motståndare till facklig verksamhet. Däremot är vi motståndare till vissa delar av den fackliga verksamhet som i dag bedrivs. Stig Gustafsson talade om den hemförsäkring som har tecknats hos Folksam och säger att den är tillkommen i full demokratisk ordning. Då skall jag ta ett annat exempel som man kanske kan diskutera om det också är tillkommet i full demokratisk ordning.

Inför Metalls kongress i mitten av 1970-talet väcktes en motion från en enskild medlem som önskade att Metall skulle verka för att flytta fotbolls-VM i Argentina 1978, därför att platsen för detta VM inte passade denna medlems personliga inställning. Metallarbetareförbundet skrev i sitt motionssvar, som skickades ut till alla kongressledamöter, att detta var en fråga

som förbundet inte hade med att göra, och man avstyrkte motionen.

När det blev dags för kongress var motionären ombud vid kongressen, och han gick upp och vände hela kongressen. Jag vågar påstå att dessa 300 som var delegater vid kongressen definitivt inte hade något mandat baserat på medlemmarnas önskemål för att Metallarbetareförbundet skulle kräva att VM i fotboll skulle flyttas från Argentina.

Detta är exempel på hur man kan missbruka den fackliga demokratin.

Sedan något som också är intressant: Om jag hörde rätt – jag har sedan militärtjänsten något nedsatt hörsel – sade Stig Gustafsson att facket har oskäliga stadgar. Är då Stig Gustafsson villig att medverka till att vi tillsammans ser till att de stadgebestämmelser som är oskäliga tas bort?

Utslagen i högsta domstolen är faktiskt ett resultat av att underrätterna inte haft samma uppfattning som högsta domstolen. Detta gör att kravet på en lagstiftning blir än klarare och än bestämdare.

Till sist, herr talman: Tror Stig Gustafsson att det är oss moderater som man avser när man i Metallarbetareförbundets stadgar talar om fiender till arbetarrörelsen och att det i så fall är vi som riskerar att bli uteslutna?

Anf. 70 MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Stig Gustafsson sade att centern och delvis folkpartiet var nya i det här sammanhanget i vad gällde ställningstagandet.

Jag framhöll i mitt anförande att vi många gånger har behandlat krav på utredning om en ramlagstiftning men avvisat kravet med hänvisning till pågående utredningar. När dessa utredningar sedan är slutförda, då är det rätt logiskt att ta ställning till frågan. Och med hänsyn till de omständigheter som föreligger har vi tagit ställning för att frågan bör utredas. Det framgår av vår motion och förresten också av det särskilda yttrande som vi avgav när vi behandlade denna fråga förra gången. Då betonade vi att det inte gällde ett ställningstagande för eller emot utan bara handlade om ett uppskjutande.

De motiv som anförs emot en ramlagstiftning är inte särskilt starka. Utskottsmajoriteten säger nu liksom tidigare att det i och för sig kan te sig mindre tillfredsställande att det saknas en civilrättslig lagreglering. Det har vi varit ense om tidigare, och det ser jag att den nuvarande majoriteten fortfarande anser.

Stig Gustafsson talar om variationsrikedomen inom föreningslivet. Vi har i reservationen – och det framgår också av motionen – klart understrukit att en utgångspunkt för utredningsarbetet måste vara att variationsrikedomen inom föreningslivet inte får begränsas och att det är angeläget att föreningslivet och organisationsväsendet inte hindras eller försvåras.

Om vi jämför med ekonomiska föreningar har även dessa mycket olika karaktär, inriktning, storlek osv. Men för ekonomiska föreningar har vi en lagstiftning där det finns en särskild avdelning om en medlems ställning, en medlems rättigheter och skyldigheter osv. Vi behöver inte vara så främmande för att utreda frågan om att det även beträffande ideella föreningar kan finnas anledning att försöka finna en lagreglering.

Om det har utbildats en viss praxis underlättar detta självfallet arbetet att

Nr 104

Onsdagen den
21 mars 1984

*Ideella föreningar
och stiftelser*

lägga fram ett förslag till en eventuell lagstiftning, eftersom man då har en viss praxis att följa.

Herr talman! Det är viktigt att slå vakt om föreningslivet, slå vakt om organisationsväsendet, om de enskilda människorna och deras tilltro till föreningslivet i framtiden. För att slå vakt om både organisationernas betydelse och de enskilda människornas tilltro och ställning tror jag att det är mycket lämpligt att vi låter utreda frågan om det finns skäl för en ramlagstiftning om föreningarna.

Anf. 71 STIG GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Låt mig först säga att det är flera saker som förvånar mig i den här debatten. En av dem är att centern har slagit följe med moderaterna och kräver lagstiftning på det här området. Det är nytt. Centern har inte gjort det förut. När moderaterna under hela 1970-talet och på 1980-talet har drivit kampanjen om lagstiftning på de ideella föreningarnas områden har centern, och även folkpartiet, vägrat att följa med. Man har från de här partiernas sida gått emot moderatkravet. Vad kan förklaringen vara till att de nu har svängt? Är det ett utslag av den antifackliga vågen? För det förhåller sig på det sättet – det framgår klart av de motiveringar som anförs – att när man från borgerligt håll talar om lagstiftning om ideella föreningar är det i själva verket en lagstiftning mot fackliga organisationer som man är ute efter.

I centermotionen tas en rad exempel upp, och Martin Olsson upprepar dem. Redan i andra meningen i motionen tar man upp frågan om kollektivanslutningen. Låt mig bara konstatera att den frågan knappast hör till en lagstiftning om ideella föreningar. Den ligger på ett annat plan. Där är det fråga om den grundlagsfästa föreningsfriheten och offentligrättsliga regler om förbud för föreningar att kollektivansluta sina medlemmar till politiskt parti, det står i strid med den grundlagsskyddande föreningsfriheten.

Sedan talas det i centermotionen om uteslutning av medlemmar, blockader mot enmansföretagare, löntagarfonder m. m. Det mesta av det som här räknas upp hör till den arbetsrättsliga lagstiftningen och regleras också i viss mån redan där.

I moderatmotionerna begärs en ramlagstiftning om ideella föreningar. Samtidigt som man i en motion begär en ramlagsstiftning om ideella föreningar finns det en annan moderatmotion där man klart tar avstånd från ramlagstiftning. Jag frågar då: På vilken fot skall moderaterna stå? Skall man ha ramlagsstiftning, eller skall man inte ha ramlagsstiftning? Över huvud taget är det förvånansvärt att moderaterna, som annars inte ivrar för lagstiftning, nu plötsligt vill reglera så mycket.

Sten Andersson i Malmö sade någonting om att jag hade sagt att LO:s stadgar är oskäligen, men det har jag inte sagt. Det tycker jag räcker som kommentar.

Sedan tyckte jag också att Sten Andersson sade – om jag nu i stället får fråga honom – att han var kollektivt ansluten till det socialdemokratiska partiet via Metall i Malmö. Men efter vad jag har läst i pressen för några år

sedan lär det inte vara på det sättet.

Till sist vill jag vända mig till Martin Olsson, som talar om kollektivanslutningen. Vilken förklaring har Martin Olsson till det slags kollektivanslutning till LRF som förekommer?

Anf. 72 STEN ANDERSSON i Malmö (m) replik:

Herr talman! Det är inte mycket man kan garantera här i livet. Men en sak kan jag garantera, Stig Gustafsson, och det är följande: Vi moderater är inte för någon ytterligare och invecklad lagstiftning. Men när det finns organisationer som i sina stadgar har för den enskilde individen direkt diskriminerande bestämmelser anser vi oss tvingade att begära lagstiftning. Vi är inte heller emot fackliga organisationer, som Stig Gustafsson försöker inbilla kammaren. Däremot är vi bestämt motståndare till vissa avarter av den verksamhet som fackliga organisationer bedriver.

Stig Gustafsson tog tillbaka någonting som han hade sagt i sitt inledningsanförande. Han talar nämligen klart och tydligt – och jag vet att det kommer att framgå i protokollet – om oskäligen stadgar. Jag skulle vilja sätta en liten peng, Stig Gustafsson, på att en majoritet av svenska folket skulle betrakta det som en oskäligen bestämmelse att man antingen måste ge en skriftlig motivering om man vill lämna en facklig organisation eller också att det, såsom framgått utav mitt anförande, i vissa fall är helt omöjligt att lämna en organisation.

Däremot svarar inte Stig Gustafsson – och det förstår jag mycket väl – på frågan vem det är som betraktas som fiende till arbetarrörelsen. Är det vi moderater, som av en fackförbundstidnings chefredaktör anses vara av samma skrot och korn som polens general Jaruzelski?

Anf. 73 MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Stig Gustafsson verkar varken ha läst eller lyssnat när han använder uttrycket att centern skulle ha slagit följe med moderaterna och undrar varför vi har svängt – om jag minns uttrycket rätt.

Både i motionen och i det anförande som jag hållit framgår klart hur riksdagen tidigare har ställt sig till motsvarande motionskrav. Det har egentligen inte gjorts något ställningstagande för eller emot en utredning av ramlagstiftningen utan det har sagts att ställning i den här frågan skall tas först sedan visst utredningsarbete har slutförts.

Nu har utredningsarbetet i stort sett slutförts eller upphört, och då är tiden mogen att ta ställning. Så enkelt är det. Vi har inte slagit följe med någon eller svängt, utan vi har fullföljt en linje.

Vad sedan gäller centerns motion nämns där kollektivanslutning och även andra saker. Det finns alltså olika exempel på frågor som har diskuterats vad gäller relationer mellan organisation och medlem. Det står inte att bestämmelser om kollektivanslutning skall tas in i lagen, men det nämns som exempel på sådant som har diskuterats. I mitt anförande gjorde jag på samma sätt. Jag sade ungefär följande, nämligen att frågor om kollektivanslutning förmodligen behöver regleras i särskild lag.

Sedan förstod jag inte Stig Gustafssons fråga om vad jag tycker om kollektivanslutning till LRF. Jag vet inte vad Stig Gustafsson syftade på. LRF är inget politiskt parti, och jag vet inte av att förbundet har kollektivanslutning.

Stig Gustafsson bör komma ihåg att det som begärs här är en utredning av frågan. Det förvånar mig att socialdemokraterna är så rädda för en utredning. Jag kan nämna att det i vårt östra grannland Finland tvärtom lär vara socialdemokraterna som har tagit initiativ till prövning av frågan om lagstiftning beträffande ideella föreningar.

Varför inte tillstyrka kravet på utredning? Varför inte få dessa frågor belysta? Organisationerna har synnerligen stor betydelse i vårt moderna samhälle. De har synnerligen stor betydelse för praktiskt taget alla enskilda medborgare i vårt land. Vad är det för fel att låta utreda frågan om det behövs en viss lagreglering, både för organisationernas och för medlemmarnas bästa?

Anf. 74 STIG GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall fatta mig ganska kort. Låt mig bara konstatera att det är konstigt att man inte kan hitta några exempel på missförhållanden i ideella föreningar på något annat område än det fackliga. Det tycker jag säger allt om avsikten med dessa motioner. Det är intresset som har talat igen.

När det gäller Martin Olssons resonemang om Finland och förhållandena där tycker jag inte att man behöver gå till andra länder för att finna exempel.

Slutligen tog Martin Olsson återigen upp vissa exempel. Men de har inte övertygat mig om att lagstiftning på det här området skulle vara nödvändig.

Den fråga vi här har diskuterat framställs av representanter för de borgerliga partierna som ett rättsligt problem, men det är inte något sådant – det är ett politiskt problem. Man vill ha en lagstiftning mot fackliga organisationer, en lagstiftning som inskränker deras möjligheter att på bästa sätt tillvarata sina medlemmars intressen. De problem som anförts i alla de exempel som här har räknats upp är lösta i domstolar. Det har också medgivits av de båda representanterna för moderaterna och centern att man i arbetsdomstolen och högsta domstolen har klarat ut eventuella problem som har funnits.

Låt mig till sist när det gäller den kollektiva hemförsäkring som har tecknats mellan Elektrikerförbundet och Folksam – den ifrågasattes här av framför allt Sten Andersson i Malmö – citera vad justitiekanslern sagt i ett yttrande över avtalet:

”Som jag tidigare har anført torde det inte kunna ifrågasättas att ett fackförbund har kompetens att sluta ett kollektivt avtal om sakförsäkring för sina medlemmars räkning. Tvärtom bör det betecknas som ett normalt led i en sådan intresseförenings verksamhet att verka för att medlemmarna erhåller ett fullgott försäkringsskydd till fördelaktiga villkor.”

Detta talar för sig självt.

Anf. 75 HANS PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! ”--- de ideella föreningarna är en viktig del av vårt samhälle ---.” Det är en bra formulering i utskottsbetänkandet, och jag ställer mig självfallet bakom den.

En annan viktig del av vårt samhälle är möjligheten att lämna en ideell förening när man så begär. Denna viktiga slutsats har utskottet tyvärr inte kommit fram till.

I dessa dagar, när de politiska partierna talar om frihet, borde denna slutsats ha varit självklar och resulterat i ett tillstyrkande av Jörgen Ullenhags konkreta yrkande.

Folkpartiet stöder reservationen. Vi hade förstås gärna sett litet mer av klartext i den. Det enda rimliga är att vi får dels en lag mot kollektivanslutning, dels en lag som tillförsäkrar människor ovillkorlig rätt att lämna en ideell förening. Det handlar ju om friheter – friheten att själv bli medlem i ett politiskt parti, och friheten att själv få bestämma om man vill lämna en ideell förening. Därför yrkar jag bifall till reservationen.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter behandlingen av lagutskottets betänkande 19.)

Anf. 76 ANDRE VICE TALMANNEN:

Till lagutskottets betänkande 15 finns ingen talare anmäld. Kammaren övergår därför nu till att debattera lagutskottets betänkande 16 om ägarlägenheter och bostadsrätt.

Ägarlägenheter och bostadsrätt

Anf. 77 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! I det nu aktuella betänkandet behandlas tre frågor, nämligen ägarlägenheter, möjlighet att inteckna bostadsrätt samt övergång från hyresrätt till bostadsrätt.

Frågan om införande av ett system med ägarlägenheter i flerfamiljshus har tagits upp i såväl en moderat som en folkpartistisk partimotion. Eftersom vi centerpartister har en egen reservation angående ägarlägenheterna vill jag något kommentera främst den frågan.

Frågan om införande av ett system med ägarlägenheter i vårt land, liknande de system som förekommer i flera länder på kontinenten, har diskuterats vid många tillfällen. I enlighet med uttalanden i 1979 års regeringsförklaring tillsattes ägarlägenhetsutredningen för att pröva frågan om de fastighetsrättsliga förutsättningarna för att skapa möjligheter att äga lägenheter i flerfamiljshus. Den då tillträdande icke-socialistiska trepartiregeringen framhöll nämligen att det var angeläget att öka de enskilda människornas inflytande över sitt boende och att bättre möjligheter för den enskilde att äga sin lägenhet borde prövas.

I utredningens 1982 avlämnade betänkande lades fram förslag till bl. a.

ändring av jordabalken och införande av särskild lag om ägarlägenheter. Genom en uppdelningsförrättning skulle en byggnad kunna delas in i ägarlägenheter, som då registreras som särskilda fastigheter. Utredningens förslag innefattar också bestämmelser om vad som skall anses höra till ägarlägenheterna och hur de delar av byggnaden som inte hör till de enskilda ägarlägenheterna skall förvaltas.

Utredningens betänkande remissbehandlades. Remissopinionen var splittrad, vilket knappast är förvånande med hänsyn till de olika synpunkter, värderingar och strävanden som finns vad gäller bostadspolitik och möjligheterna att äga sin bostad. Flera av remissinstanserna tillstyrkte utredningens förslag, men flera avstyrkte. Andra ansåg att man i stället för att införa ett nytt system borde förstärka och förbättra möjligheterna till belåning av bostadsrätt.

När riksdagen i höstas behandlade ett motionskrav motsvarande kravet i det utskottsbetänkande som vi i dag har att ta ställning till, framhöll vi centerpartister i en till betänkandet fogad reservation att med ledning av utredningens förslag och de inkomna remissyttrandena beredningsarbetet inom regeringskansliet borde fullföljas. Därigenom skulle klarhet vinnas om för- och nackdelar med ett system med ägarlägenheter samt om behovet av ett sådant system. Vi ansåg därför att det då inte fanns någon anledning att göra något riksdagsuttalande härom. Vi avstyrkte motionerna.

Situationen har numera förändrats, eftersom bostadsministern i ett frågesvar i januari i år förklarat att regeringen inte anser att det finns anledning att ytterligare överväga frågan om införande av en sådan upplåtelseform. Eftersom regeringen alltså inte har för avsikt att fullfölja beredningsarbetet gällande ägarlägenhetsutredningens betänkande, bör riksdagen nu göra ett uttalande om att beredningsarbetet skall fullföljas. Detta är nämligen en förutsättning för att en fullständig bedömning skall kunna göras om bl. a. de fastighetsrättsliga och praktiska förutsättningarna för införande av ett sådant system liksom om motivet för att öka förutsättningarna att äga sin bostad.

Även behovet och lämpligheten av ett system med ägarlägenheter från bostadspolitiska synpunkter måste belysas liksom lämplig skattemässig behandling av och de ekonomiska förutsättningarna för systemet. Det bör enligt vår uppfattning vara lämpligt att bostadskommittén får pröva ett system med ägarlägenheter från bl. a. bostadspolitiska synpunkter.

Det är enligt vår mening viktigt att alla som så önskar kan äga sin bostad. Det bör därför allsidigt prövas, om ett system med ägarlägenheter är motiverat och erforderligt för att öka möjligheterna till ägande av bostad. I reservation nr 2 av oss centerpartister i utskottet föreslår vi att riksdagen skall uttala att beredningsarbetet gällande äganderättsutredningens betänkande skall fullföljas. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Liksom i höstas behandlar vi även nu frågan om möjlighet att inteckna bostadsrätt. Inte heller nu har vi nått enighet i lagutskottet i denna fråga, varför vi liksom i höstas har en gemensam reservation från centern och moderaterna med krav på att denna fråga skall utredas.

Bakgrunden till kravet är vikten av att lån för förvärv av bostadsrätt bör kunna ges på samma villkor som gäller vid förvärv av småhus med äganderätt. I fjol lät utskottet remissbehandla detta motionskrav, och majoriteten av remissinstanserna tillstyrkte att frågan utreddes. De som tillstyrkte var bostadsdomstolen, länsstyrelsen i Stockholms län, Sveriges Föreningsbankers förbund, Svenska sparbanksföreningen och Sveriges Bostadsrättsföreningars centralorganisation. Även Svenska bankföreningen var positiv, och Svenska Riksbyggen hade inget att invända mot att man utreder möjligheterna att vid kreditgivning jämställa bostadsrätt med fast egendom.

Vi reservanter anser att upplåtelseformen bostadsrätt i likhet med småhusägandet har betydande fördelar från både samhällsekonomiska och familjeekonomiska synpunkter. Det finns därför skäl som talar för att bostadsrättens värde som kreditsäkerhet bör stärkas. Vi delar alltså motionärernas och majoritetens av remissinstanserna bedömning och begär därför att behovet av och möjligheterna att kunna inteckna bostadsrätt skall prövas. Även konsekvenserna på bostadsmarknaden av ett sådant inteckningssystem bör undersökas. Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservation nr 3.

Det tredje av förslagen som tas upp i utskottsbetänkandet gäller vissa frågor om övergång från hyresrätt till bostadsrätt. Vi i centern avvisar där motionskravet om att man skall sänka kravet från fem till tre personer för att få bilda en bostadsrättsförening. Den gällande bestämmelsen om minst fem medlemmar motiveras av bostadsrättsföreningens kooperativa karaktär, såsom lagutskottet framhöll 1982. Något skäl att nu frångå den bedömningen anser vi från centerns sida inte föreligga, varför jag, herr talman, vill yrka bifall till utskottets hemställan under mom. 3.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 78 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Socialdemokratisk mark- och bostadspolitik karakteriseras helt av socialistisk samhällssyn. Byråkratiskt styrda kollektiva bidrags- och styrsystem har avlägsnat bostadskonsumenten från möjligheten att påverka utvecklingen i denna centrala samhällssektor. Genom de normer som utvecklats för det statligt subventionerade lånesystemet för bostadssektorn drivs de verkliga bostadskostnaderna på ett skrämmande sätt i höjden. Stelheten i de byråkratiska systemen förhindrar förnyelse och utveckling mot nya bostads- och upplåtelseformer. Socialdemokraterna biter sig fast i sin politik på ett halsstarrigt sätt. Bostadsministern avisade här i kammaren den 19 januari varje tanke på att pröva nya vägar när det gäller upplåtelseformer för bostäder.

Det är mycket beklagligt att socialdemokraterna även i denna fråga saknar förmåga, eller möjligen politisk vilja, att söka förnyelse. Vi moderater vill på bostadsområdet, liksom på så många andra områden i politiken, anvisa nya vägar och söka radikala lösningar till nytta för de många människorna i vårt

land. Vi vill erbjuda bostadskonsumenten valfrihet mellan olika upplåtelseformer för den egna bostaden. Vi vet att det inte finns några hållbara skäl mot våra förslag. Det har den företagna utredningen visat.

Det räcker inte härvidlag enbart med att hänvisa till att bostadsrätten är en upplåtelseform som kan möta de krav som vi ställer. Alla vi här i kammaren vet att regeringen tillsatt en utredning, vars ändamål är att ta fram underlag för priskontroll och tvångsvis tillskapad rätt till inlösen av bostadsrätt – alltså långtgående begränsningar i den enskilda bostadsinnehavarens rättigheter. Det är, herr talman, ett ingrepp som inte skulle ha förekommit om ett direktägande av bostaden hade varit möjligt.

Ägande ger engagemang. Många människor sparar för att uppnå ägande av någonting man har längtat efter länge. Det kan vara aktier, det kan var en fritidsbostad eller en båt eller möjligheten att resa och att lära. Bostaden är dock möjligen faktiskt det allra finaste sparmålet. Det finns alla skäl att göra bostaden i alla dess former till föremål för ägande. Det finns inga skäl att utesluta boende i lägenhet från denna självklara rättighet.

Vi vet att bostadskonsumenter vill äga sin bostad. Det ger dem lägre kostnader och framför allt möjligheten att påverka, ändra och utveckla den egna bostaden. Samhället kan dra nytta av de boendes insatser för att underhålla och utveckla den egna bostaden.

Vi moderater i utskottet har reserverat oss till förmån för införandet av rätten att äga sin lägenhet. Vi följer därmed upp en mångårig kamp för en reform som är synnerligen väl förankrad hos Sveriges folk. Argumenten till stöd för denna reform framfördes för bara några månader sedan här i kammaren av lagutskottets ordförande Per-Olof Strindberg. Det finns därför inte någon anledning för mig att i detalj redovisa dessa ännu en gång. Jag vill i stället understryka det angelägna i att bostadsmarknaden tillförs ökad valfrihet och större direktinflytande för bostadskonsumenten.

Bostäders utformning i vårt land ligger i handen på normbyråkrater och politiker i högre grad än vad som förekommer i någon annan samhällssektor. Den som vill erbjuda lägenheter till bostadsköpare måste anpassa sin produkt till köparens önskemål. Just så vist fungerar marknadskrafterna. Det borde vara självklart även för lagutskottets socialdemokrater att bidra till att förhindra att bostadskonsumenter avskärs från den möjligheten.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till reservation 1. Med de skäl som anges i reservationerna 3 och 4 yrkar jag också bifall till dessa.

Anf. 79 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Så sent som i november månad förra året hade vi en stor debatt i denna kammare om systemet med ägarlägenheter. Därefter har bostadsministern i januari månad i år svarat på en fråga här i kammaren om när han ämnar lägga fram en proposition om införandet av ägarlägenheter. Nu aktualiseras frågan på nytt utan att några nya skäl eller nya omständigheter har presenterats av motionärerna. Det är inte utan att man i denna situation funderar över riksdagens arbetsformer. Tänk vad tid och kraft riksdagen ägnat åt denna regelbundet återkommande fråga!

Tekniskt sett är det naturligtvis möjligt att forma ett juridiskt hållbart system som möjliggör ägarlägenheter, och det var denna begränsade uppgift som ägarlägenhetsutredningen fick i sina direktiv. Men därefter återstår naturligtvis de helt avgörande bostadspolitiska och bostadssociala bedömningarna. Det är utifrån dessa bedömningar som vi anser att den upplåtelseform som motionärerna föreslår inte behövs. Och, Martin Olsson, något fullföljande av beredningsarbetet behövs följaktligen inte.

När det gäller upplåtelseformen i flerbostadshus har vi hyresrätt och bostadsrätt, som i allt väsentligt tillgodoser de boendes önskemål. Särskilt lagstiftningen om bostadsrätter ger de boende i huvudsak samma fördelar som åberopats till stöd för införande av ägarlägenheter. Det är svårt att i dag se några primära krav som verkligen motiverar att man radikalt gör om hela den fastighetsrättsliga lagstiftningen för att kunna införa ett system med ägarlägenheter.

Utskottsmajoriteten hävdar att en god bostad är en social rättighet. Det målet vill vi nå genom andra bostadspolitiska åtgärder än att införa ett system med ägarlägenheter, som redan från början diskvalificerar stora grupper av människor.

När jag så med stort intresse lyssnar på Nic Grönvalls anförande och han mycket engagerat talar om frihet för bostadskonsumenter, måste jag fråga mig: Frihet för vem eller vilka? När Nic Grönvall i sitt anförande utgår från att så gott som varje människa här i landet skulle ha ekonomiska möjligheter att köpa sig en bostad, frågar jag mig: Har Nic Grönvall någon gång talat med en verkstadsarbetare eller med en kassörskas på varuhuset om deras möjligheter att köpa en lägenhet? Jag tror att Nic Grönvall umgås i helt andra kretsar, eftersom han talar om att det är ett allmänt önskemål från bostadskonsumenter att få köpa sina lägenheter i flerbostadshus.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 80 MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Vad vi yrkar i vår reservation 2 är ju att utredningen och inkomna remissynpunkter i frågan om ägarlägenheter skall bearbetas, så att vi får en fullständig bild dels av behovet av ett system med ägarlägenheter, dels av de för- och nackdelar som det kan innebära. Vi har i motionen klart angett att det skall tas hänsyn till bostadspolitiska synpunkter, och vi har nämnt att man måste göra en bedömning av den skattemässiga behandlingen och de ekonomiska förutsättningarna för systemet. Vi har således vägt samman både de fastighetsrättsliga och de bostadspolitiska synpunkterna.

Det är ju så i vårt land att man kan äga och få lagfart på lägenheter som sitter ihop horisontellt, dvs. radhus, men så snart lägenheterna så att säga är staplade på varandra på höjden har vi inte möjlighet att få lagfart på dem. Ett system med ägande i det senare fallet har ändå tillämpats med en viss framgång och stort intresse i olika länder på kontinenten.

Man har alltså utrett möjligheten att införa detta även i Sverige, och utredningen har visat att det är möjligt. Men det är viktigt att detta utredningsarbete fullföljs, så att det verkligen leder fram till ett fullständigt

beslutsunderlag för frågan om detta från olika synpunkter är en lämplig form att införa i vårt land. Strävan måste vara att på olika sätt underlätta för människor att äga sin lägenhet.

Det är därför som vi nu, sedan regeringen för ett par månader sedan uttalade att den inte avsåg att fullfölja detta beredningsarbete, i vår reservation föreslår att riksdagen skall göra ett uttalande om att beredningsarbetet skall fullföljas.

Anf. 81 NIC GRÖNVALL (m) replik:

Herr talman! Låt mig först säga till Lennart Andersson att det finns ett alldeles bestämt nytt skäl för att här med verkligt engagemang föra debatten om ägarlägenheter, och det är att regeringen tillsatt en utredning som skall utreda möjligheterna att begränsa äganderättens värde när det gäller bostadsrätter. Som jag sade i mitt huvudanförande, innebure förekomsten av verklig, direkt äganderätt ett skydd mot denna typ av angrepp. Det kanske finns skäl att i detta sammanhang erinra om att det i Europarådets grundregler finns ett mellan staterna garanterat skydd för den direkta äganderätten, och det är den som vi menar är så betydelsefull.

Sedan är det väl ändå så, Lennart Andersson, att lagutskottets primära granskning av den här frågan skall gälla den juridiska delen? Men nu tar lagutskottets majoritet till det bostadssociala argumentet. Man tycks mena att om äganderätt till lägenheter tillskapades, skulle det bli en hämningslös prisutveckling. Det finns dock inget underlag för det påståendet, Lennart Andersson; det vet man bl. a. av erfarenheterna från bostadsrättssektorn. Där förekommer dramatiska prisstegringar, men bara inom den sektor som berör få storstadsområden i vårt land. Vi talar om en samhällsreform som skulle träffa och gälla många runt om i hela landet. Vi vet, och Lennart Andersson vet också, att lagen om utbud och efterfrågan innebär att om utbudet är rikt stiger inte priserna i höjden.

Vi är alltså övertygade om att en form av äganderätt till bostäder på det sätt vi föreslår skulle gynna bostadskonsumenten ur ekonomisk synpunkt.

Anf. 82 LENNART ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Både Martin Olsson och Nic Grönvall vill göra det här till en juridisk-teknisk fråga och hävdar att bara vi löser den delen av frågan så är alla problem lösta. Men den här frågan är omöjlig att dela upp i två delar, en rent teknisk och en bostadspolitisk-social. Dessa två delar är förenade med varandra. Utredningen har redan visat att det är möjligt att lösa själva den tekniska delen av frågan. Vi kan t. o. m. säga att frågan är löst rent tekniskt. Men sedan återstår ändå denna fråga: Vill vi här i landet föra en bostadspolitik på det sättet att vi utnyttjar denna tekniska möjlighet? På den frågan har nuvarande regering och riksdagsmajoritet svarat nej.

Anf. 83 MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill vända mig mot Lennart Anderssons uttalande att vi bara ser detta som ett tekniskt-juridiskt problem. Om Lennart Andersson

läser vår reservation nr 2 märker han helt klart och tydligt att vi ser frågan från olika synpunkter. Vi anser att det är viktigt att frågan blir allsidigt belyst. Det är därför vi vill att regeringen skall ges en uppmaning att fullfölja detta arbete och belysa både de praktiskt-juridiska möjligheterna och de bostadspolitiska-bostadssociala behoven när det gäller detta system, så att vi får se om det är lämpligt eller inte. Man måste också ta hänsyn till lämplig skattemässig behandling osv., så att inte denna boendeform blir orimligt gynnsam jämfört med andra boendeformer.

Anf. 84 NIC GRÖNVALL (m) replik:

Herr talman! Skulle jag acceptera Lennart Anderssons uppfattning att denna fråga inte går att dela upp, skulle jag kunna säga: Eftersom Lennart Andersson nu påstår att frågan är tekniskt löst, är hans enda argument för att nu motsätta sig att ägarlägenheter införs i Sverige ett bostadssocialt argument. Det måste betyda att Lennart Andersson därmed tar standpunkt mot att ge hyresgäster i vårt land den förmån det innebär att få äga den egna lägenheten. Jag hoppas att väljarna här i landet observerar att socialdemokratisk bostadspolitik innebär att man beskär hyresgästerna den möjligheten.

Anf. 85 LENNART ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Mycket kort: Det finns mycket större bostadspolitiska och bostadssociala frågor att lösa innan vi kan ge en sådan här förmån till en liten grupp som har möjligheter att äga sina lägenheter.

Anf. 86 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Moderat mark- och bostadspolitik bär alla tecken på en ideologisk uppfattning som är renodlat kapitalistisk. Man betraktar inte frågan om rätten till en bra bostad i bra miljö till en rimlig kostnad som någon viktig social fråga av betydelse för enskilda människor. – Detta sagt som en replik på inledningen av Nic Grönvalls anförande.

Låt mig fortsätta med att ge en liten kommentar till talet om behovet av fortsatt beredningsarbete då det gäller ägarlägenheter. Det behöver enligt min uppfattning inte fullföljas, därför att det finns full klarhet om vilka konsekvenser ett sådant system skulle få för de svenska bostadskonsumenterna och för de svenska hyresgästerna. Vi vet vart det skulle leda, och det är fullt tillräckligt för att inte fortsätta något beredningsarbete med sådan inriktning.

Frågor om demokrati i boendet, om närdemokrati i det egna bostadsområdet, om social gemenskap mellan människorna i ett bostadsområde, om allsidig hushållssammansättning, om reell valfrihet för bostadskonsumenterna och ökat inflytande över förvaltning och det egna boendet, det är frågor som diskuteras alltmer. Alla, eller nästan alla, som deltar i debatten anser att det finns starka skäl för att utveckla och fördjupa boendeinflytandet för hyresgästerna.

Erfarenheterna har under de senaste åren visat att det inom hyresrättens

ram, inom de allmännyttiga bostadsföretagen, genom avtal och överenskommelser med hyresgästerna via hyresgästföreningarna och deras kontaktkommittéer är möjligt att ge hyresgästerna bestämmanderätt i olika frågor. Erfarenheterna visar också att det är möjligt att successivt bryta ut olika delar av central förvaltning och administration och överlämna beslutanderätten till de boende på kvarters- och husnivå.

När man tar del av reservationerna till det betänkande vi nu behandlar frapperas man av hur cyniskt och krasst ekonomiskt reservanterna ser på frågan om olika boende- och upplåtelseformer. Moderaternas utgångspunkt är, enligt vad man säger i reservation 1, att man först genom att äga sin lägenhet kan uppnå vad man kallar "den nödvändiga valfriheten i boendet". Man säger också att ett system med ägarlägenheter skulle vara betydelsefullt från bostadspolitiska utgångspunkter.

Då inställer sig naturligtvis genast frågan: Från vilka bostadspolitiska utgångspunkter? Det kan inte vara från utgångspunkten om bostaden som en social fråga och som en grundläggande social rättighet. Konsekvenserna av moderaternas förslag är inte förenliga med de bostadspolitiska mål som enligt vår mening skall gälla för bostadspolitiken.

En övergång till ägarlägenheter eller bostadsrätt är varken en nödvändig eller tillräcklig förutsättning för ett ökat boendeinflytande. En ökad andel ägarlägenheter och bostadsrätter på bostadsmarknaden innebär risk för ökad social segregation, och en omfattande övergång från hyresrätt till bostadsrätt skulle komma att gynna främst ekonomiskt starka hushåll.

Problemen i många delar av vårt land, särskilt i storstadsområdenas centralare delar, är att det förekommer en omfattande spekulation i omvandling till bostadsrätt och liknande. Resultatet har blivit en ökad segregation och en utslagning av allt större grupper från attraktivare bostäder och bostadsområden. Erfarenheterna från bl. a. Stockholms kommun har visat att priserna på bostadsrätter har ökat i samma takt som tillkomsten av allt fler bostadsrätter. Vad man från borgerligt håll hävdar – att flera bostadsrätter innebär lägre pris – har visat sig vara helt fel.

Hittills har bara under 1980-talet tillkommit över 10 000 bostadsrätter i Stockholm, främst genom omvandling av hyresrätter. Samtidigt har priserna stigit till ständigt nya rekordnivåer. En halv miljon kronor för en familjelägenhet på fyra rum och kök är i dag inget ovanligt pris. Det bästa sättet att hålla nere priserna på bostadsrätter är i stället att skapa flera, attraktivare och billigare hyresbostäder. Det var när bostadsbyggandet minskade och hyrorna steg mycket kraftigt, under 1970-talet, som bostadsrätten blev ett fördelaktigt alternativ för dem med ekonomiska resurser.

Herr talman! Inga utav de väsentliga fördelarna för hyresgästerna då det gäller ökat inflytande och bestämmanderätt i boendet förutsätter en övergång till ägande i form av ägarlägenheter eller bostadsrätt. Det är egentligen bara spekulativen i samband med försäljning och upplåtelse av bostadsrätt som inte kan tillfredsställas i hyresrättens form. Man drar från borgerligt håll den mycket dåligt underbyggda och felaktiga slutsatsen att ägarlägenheter måste införas, att antalet bostadsrätter måste öka och att hyresrätter måste

förvandlas till bostadsrätter i ökad utsträckning för att det ökade boendeinflytande som alla säger sig eftersträva skall kunna åstadkommas. Det är en helt galen, helt felaktig slutsats som man drar.

I en moderat- och centerreservation återkommer man nu till vad man tidigare i olika omgångar och tappningar föreslagit när det gäller möjligheterna att använda bostadsrätten som ett belånings- och inteckningsobjekt. I förlängningen av förslagen om utredningar beträffande ägarlägenheter och bostadsrätterna som attraktivare låneobjekt ligger naturligtvis uppfattningar om bostaden som en ren marknadsvara som fritt kan användas för olika spekulations- och vinstintressen.

Herr talman! Det är bra att lagutskottets majoritet nu inte gått med på några som helst uppmjukningar eller förändringar i den riktning moderaterna och centern i utskottet förespråkar. Det är bra att man slår vakt om de delar av en socialt inriktad bostadspolitik som finns kvar. Det utgör en viktig och nödvändig förutsättning för att förbättra i stället för att försämma boendedemokrati och hyresgästinflytande!

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 87 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Det är intressant att notera att Tore Claeson säger sig eftersträva samma mål som jag talar för, men han anvisar kollektiva system för att uppnå dem. Han hävdar att den enskilde hyresgästen skall uppnå *medinflytande, bestämmanderätt och möjligheter att påverka genom att bo i ett hus som ägs av allmännyttan* – ett hemlighetsfullt begrepp. Gigantiska kommunalförvaltningsbostadsföretag skulle av nåder upplåta någon del av förvaltningsrätten till husklubbar eller vad det nu kan vara fråga om.

Det finns ett alldeles uppenbart bevis för att hyresgästerna inte delar Tore Claesons uppfattning. Det är den på bostadsmarknaden mycket välkända strävan hos hyresgäster och bostadskonsumenter att övergå från hyresrätt till bostadsrätt. Det är sant att kanske 10 000 lägenheter har omvandlats i Stockholm. Det har skett, Tore Claeson, därför att hyresgästerna önskade det – inte på grund av någon annan hemlighetsfull makt.

Anf. 88 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Det är bara den som inte har följt med vad som har hänt och vad som händer på bostadsmarknaden som kan göra ett sådant inlägg som Nic Grönvall nu gjorde. Jag ursäktar honom gärna, för det är möjligt att han har mycket annat att syssla med. Han kan dock absolut inte ha följt med vad som verkligen har skett och sker på den svenska bostadsmarknaden när han hävdar sådana uppfattningar som han gör.

Allmännyttan är inget hemlighetsfullt begrepp, Nic Grönvall. Den har tillkommit som ett för kommunerna nödvändigt instrument för att bedriva en bostadspolitik med social inriktning som garanterar människorna en bra bostad till ett rimligt pris. Det var ingen tillfällighet att allmännyttan tillskapades med sådana ambitioner och som ett verktyg för kommunerna i den bostadssociala verksamheten. Det finns alltså inget hemlighetsfullt med allmännyttan.

För hyresgästernas del är det inte heller så som Nic Grönvall påstår. Erfarenheterna från senare år visar att det inte finns så stora önskemål om att äga sin lägenhet. När man på olika håll här i landet har försökt att sälja ut en del av allmännyttans lägenheter för att göra om dem till bostadsrätter har man mött ett mycket starkt motstånd från en mycket stor majoritet av de berörda hyresgästerna. De är inte i sig intresserade av att äga sin lägenhet, utan av att ha bra boendeförhållanden och att själva få vara med och bestämma i sitt eget boende. Alla erfarenheter under senare år visar att det går mycket bra i den verksamhet som har bedrivits och som bedrivs då det gäller ett ökat boendeinflytande. Det finns alltså från de utgångspunkterna inga motiv för att göra om hyreslägenheter till ägarlägenheter eller bostadsrätter. För Nic Grönvall och moderata samlingspartiet finns däremot motiv att göra bostaden till en marknadsvara fri för spekulations- och vinstintressen och att sätta frågan om bostadens sociala betydelse i bakgrunden. Sådant kan man naturligtvis aldrig ställa upp på om man känner ett socialt ansvar och om man har den inställningen till viktiga frågor för människorna i det här samhället att man vill hjälpa dem och slå vakt om och förbättra för dem som har det sämst ställt. Då kan man aldrig ställa upp för en sådan politik som Nic Grönvall och andra borgerliga företrädare uttalar sig för.

Anf. 89 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! I all korthet.

Jag vet att jag inte kan legitimera mig som något slags specialist, men jag kan för Tore Claesons kännedom meddela att jag är ledamot av den nya bostadsrättskommittén, som sysslar med bostadsrättsfrågor.

Jag vill sedan gärna säga att allmännyttan möjligen skapades med de syften som Tore Claeson nämner. Uppenbarligen misslyckades allmännyttan med att uppnå de mål man syftade till. Vi vet alla att allmännyttan i dag erbjuder de lägenheter som är hyresledande. Den förvaltningsformen har kapitat misslyckats, Tore Claeson.

Anf. 90 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Jag är ännu mera förvånad nu när jag hör att moderata samlingspartiet har föreslagit en företrädare till bostadsrättskommittén, som har så viktiga och allvarliga frågor att utreda, med så grumliga kunskaper i de frågor som skall utredas.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslutet redovisas efter behandlingen av laguskottets betänkande 19.)

Anf. 91 TALMANNEN:

Till laguskottets betänkande 18 finns ingen talare anmäld. Kammaren övergår därför nu till att debattera laguskottets betänkande 19 om omyn-dighet.

Onsdagen den
21 mars 1984

Omyndighet**Anf. 92 HUGO HEGELAND (m):**

Herr talman! Tänk vad tid och kraft riksdagen ägnat frågan om ägarlägenheter, sade lagutskottets vice ordförande, Lennart Andersson.

Jag vill påpeka att den fråga jag har motionerat om har riksdagen tidigare inte ägnat en enda minut, vilket kan motivera de få minuter jag tänker ta i anspråk. Jag har nämligen motionerat om att barn, t. ex. över tolv år, skulle för ett belopp – förslagsvis maximalt 2 000 kr. per år – kunna få köpa aktier, obligationer eller andra värdepapper utan förmyndares samtycke. Utgångspunkten för mitt yrkande var att barn utan inskränkningar kan köpa godsaker utan särskilt tillstånd av någon, medan de däremot inte utan förmyndares medgivande kan köpa värdepapper. Utskottet påpekar något mycket intressant, och jag skall gärna erkänna att jag inte visste det, nämligen att barn under 18 år som saknar egen förvärvsinkomst och som inte disponerar över egendom på grund av villkorlig gåva eller testamente inte utan förmyndares samtycke får köpa någonting. Jag undrar hur många i riksdagen som visste det, utöver våra lagexperter. Barn under 18 år får alltså inte för pengar som de inte själva har förvärvat eller där det uttryckligen stadgats att pengarna tillfallit dem genom gåva eller testamente köpa en enda sak utan föräldrars eller förmyndares uttryckliga samtycke.

Utskottet säger alldeles riktigt att en annan sak är att man rent praktiskt i den dagliga handeln förutsätter att ett barn som köper t. ex. godsaker för en smärre summa pengar har förmyndares samtycke till inköpet. Då, herr talman, tycker jag att det är minst sagt egendomligt att man inte förutsätter att barn som i stället vill köpa något så förståndigt som aktier eller obligationer har föräldrarnas samtycke. Det gör man inte. Då reagerar man. Det går inte. Skicka ett av era underåriga barn till närmaste banks fondavdelning för att köpa aktier! De får inte köpa några värdepapper, för man förutsätter tydligen att de inte kan ha föräldrarnas samtycke till att köpa någonting så förståndigt och anser att ett samtycke till detta är något helt verklighetsfrämmande. Däremot kan barnen gå från godisaffär till godisaffär och köpa för hundra kronor snask. Då utgår man ifrån att de har föräldrarnas samtycke.

Man kan fråga sig vad som fick mig att motionera om en sådan här sak. En viss uppmärksamhet har jag fått i pressen, vilket ju alla riksdagsmän eftersträvar – så även jag. I pressen drar man som vanligt felaktiga slutsatser, och man ökar därmed föraktet för politikerna. Jag läste i Kvällsposten att man där utgår från att jag fick idén till motionen utanför en godiskiosk en lördag eftermiddag. Det fick jag inte, och jag skrev till Kvällspostens Dr Besk att han hade helt fel, men tidningen vägrade givetvis att ta in tillrätalläggandet. Jag väckte motionen av den enkla anledningen att jag till min yngste son hade sagt att om han sparade sina veckopengar skulle han få dubbelt upp, och när han hade sparat tillräckligt mycket ville han köpa aktier. Han skulle köpa tio Volvoaktier – på den tiden kostade de 60–80 kr. stycket. Men, se det fick han inte! Det var absolut stopp. Men hade han gått till tio godisaffärer och

handlat hade ingen människa reagerat.

Jag tycker detta är en underlig ordning. Till min stora förvåning tycker inte utskottet det. Utskottet påpekar att "underåriga redan med gällande bestämmelser har goda möjligheter att disponera över egendom som den underåriga förvärvar". Det har de visst inte! Det är helt felaktigt, ärade lagutskott!

Utskottet skriver vidare: "Enligt utskottets mening utgör de i barnets intresse tillkomna skyddsreglerna i FB inte hinder för en underårig att själv t. ex. genom köp av aktier spara de medel över vilka han sålunda äger rätt att disponera."

Detta är ju självklarheter. Sådana tautologier trodde jag inte att man presterade i lagutskottet. Utskottet säger att det inte finns några hinder för en underårig att använda pengar som han äger rätt att disponera. Man syftar då på pengar som han själv har tjänat.

Men inte heller detta är alldeles riktigt, herr talman. Barn under 16 år som tjänar pengar – hur mycket det än är – får nämligen inte köpa vad de vill för dessa. Även detta har vårt ärade lagutskott missat.

Jag tycker därför att det är helt obegripligt att utskottet kan skriva: "Nuvarande bestämmelser är väl avvägda och några skäl till ändring av lagstiftningen i enlighet med motionärens önskemål finns inte."

Visst finns det skäl till det, herr talman! När man sänkte myndighetsåldern från 21 till 18 år glömde man att sänka åldersgränsen för underåriga när det gäller rätten att disponera egen förvärvsinkomst. Den var satt till 16 år när myndighetsåldern var 21 år, och den är fortfarande 16 år trots att myndighetsåldern nu är 18 år. Jag tycker att det vore rimligt att sänka den åldern till 12 år, så att alla tonåringar får rätt att själva använda de pengar de tjänar in, t. ex. genom tidningsförsäljning och annat. Den rätten har de inte, utan den får de först när de är 16 år. Därför tycker jag verkligen att det finns befogad anledning till ändring av eller tillägg till 9 kap. 1 § och 15 kap. 12 § föräldrabalken.

Överläggningen var härmed avslutad.

Lagutskottets betänkande 14

Mom. 1 (ideella föreningar)

Utskottets hemställan bifölls med 167 röster mot 143 för reservationen av Per-Olof Strindberg m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2 och 3

Utskottets hemställan bifölls.

Lagutskottets betänkande 15

Utskottets hemställan bifölls.

Lagutskottets betänkande 16

Mom. 1 (ägarlägenheter)

Först biträdades reservation 1 av Per-Olof Strindberg m. fl. med 93 röster mot 49 för reservation 2 av Martin Olsson m. fl. 166 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 167 röster mot 95 för reservation 1 av Per-Olof Strindberg m. fl. 49 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (möjlighet att inteckna bostadsrätt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Per-Olof Strindberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (vissa frågor rörande övergång från hyresrätt till bostadsrätt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Per-Olof Strindberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Lagutskottets betänkande 18

Utskottets hemställan bifölls.

Lagutskottets betänkande 19

Utskottets hemställan bifölls.

15 § Föredrogs

socialförsäkringsutskottets betänkanden

1983/84:16 om studiesocialt stöd (prop. 1983/84:100 delvis) och
1983/84:17 om anslag till administration av socialförsäkring m. m. (prop.
1983/84:100 delvis).

Anf. 93 TALMANNEN:

Socialförsäkringsutskottets betänkanden 16 och 17 kommer att behandlas i tur och ordning. Voteringarna äger rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas alltså socialförsäkringsutskottets betänkande 16 om studiesocialt stöd.

Studiesocialt stöd

Anf. 94 GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Till föreliggande betänkande angående studiestödet har vi moderata representanter i utskottet avgett tre reservationer, och jag kommer i mitt anförande huvudsakligen att hålla mig till dessa.

Jag vågar säga att samtliga ledamöter i utskottet har den uppfattningen att det är synnerligen angeläget att de studerande tillförsäkras ekonomiska villkor som gör det möjligt att under drägliga förhållanden bedriva studier i önskvärd takt. Så är tyvärr inte förhållandet i dag. Studiemedlens värde har

Nr 104

Onsdagen den
21 mars 1984

Studiesocialt stöd

urholkats, och många studerande lever under mycket knappa ekonomiska villkor. Tyvärr medger inte det samhällsekonomiska läget en väsentlig förbättring av de studerandes ekonomiska villkor genom ytterligare satsningar via statsbudgeten, såvida inte väsentliga besparingar görs på annat område.

Regeringen framlade i höstas ett förslag om slopande av bidragsdelen inom studiemedelssystemet, ett förslag som vi moderater tidigare hade framfört. Bidragsdelen utgör numera endast 8 % av det totala studiemedelsbeloppet och torde kunna slopas för att möjliggöra en höjning av lånebeloppet. Tyvärr hade regeringen också en återgång till äktamakeprövningen med i bagaget, ett förslag som vi moderater starkt vände oss emot.

De förslag som delvis skulle ha finansierat en kraftigare höjning av studiemedlen föll redan under utskottsbehandlingen, inte minst på grund av opposition inom socialdemokraternas egna led. Regeringsförslaget jämte en rad motioner hänsköts till en utredning. Någon lösning på problemen med studiefinansieringen torde därför inte kunna uppnås inom nuvarande studiemedelssystem inom överskådlig tid.

Vi moderater i utskottet har därför följt upp den moderata partimotionen, där ett helt nytt system förordats, enligt vilket studierna kan finansieras med lån i bank eller andra kreditinrättningar. En utredning bör analysera eventuella statliga förpliktelser i systemet och arbetet bedrivs med sådan snabbhet att nya regler och en väsentlig höjning av studiemedlen kan träda i kraft den 1 januari 1985.

Herr talman! Därmed yrkar jag bifall till den moderata reservationen 2 till utskottsbetänkandet.

Herr talman! Det är nödvändigt att genomföra väsentliga besparingar även inom vuxenstudiestödsområdet, med hänsyn till det ekonomiska läget. För att avlasta statsbudgeten har riksdagen på senare år överfört väsentliga summor från vuxenutbildningsavgiften till anslaget C5. Bidrag till studieförbunden m. m.

Vi moderater anser att ytterligare 159 milj. kr. av dessa medel kan tillföras anslaget. Återstående vuxenstudiestöd bör fördelas på 14 200 särskilda vuxenstudiestöd, 13 000 dagstudiestöd och 15 000 timstudiestöd. Såväl inkomstbidrag som internatbidrag inom dagstudiestöden bör enligt vår mening utgå med 180 kr. per dygn i stället för av regeringen föreslagna 190 resp. 228 kr. Vi anser vidare att timstudiestödet bör utgå med 30 kr. per timme i stället för 38 kr. och att det tillhoppa bör anvisas 7 milj. kr. för uppsökande verksamhet på arbetsplatser m. m. – detta med hänsyn till att denna verksamhet under senare år har åtnjutit ett betydande stöd. Det har också visat sig svårt att använda medlen till avsett ändamål. Årligen har 6–30 milj. kr. blivit över av beviljade belopp.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den moderata reservationen 3.

Som följd av vårt förslag att timstudiestödet skall utgå med 30 kr. per timme, anser vi också att den högre timersättningen vid grundutbildningen för vuxna bör bestämmas till detta belopp. Härigenom kan anslaget till denna verksamhet minskas med 10 milj. kr. och motsvarande medel i besparingssyf-

te tillföras studieförbundens verksamhet.

Därmed yrkar jag, herr talman, bifall till den moderata reservationen 4 och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 95 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Värdet av studiemedlen har kraftigt urholkats under senare år. Orsaken till denna urholkning är inte enbart ett allmänt försämrat penningvärde utan också direkta beslut här i Sveriges riksdag. Jag tänker då på det förhållandet att studielån räknas som inkomst vid beräkning av bostadsbidrag, och att riksdagen tillåter kommuner att räkna in studiemedel vid fastställande av t. ex. barnomsorgstaxa. Detta är ett, för att uttrycka det milt, något märkligt förhållande, eftersom andra lån mig veterligt inte inräknas under något lönebegrepp vid fastställande av t. ex. avgifter till den kommunala barnomsorgen. Ej heller betraktas studiemedel som lön då man gör den årliga självdeklarationen.

Vi anser att det hög tid att man nu vidtar åtgärder som kan möjliggöra en dräglig social standard för de studerande. De grunder på vilka våra förslag vilar är många. En viktig grundinställning är den att vi ser utbildningskostnader som samhället bestrider som en investering, och på ett investerat kapital vill vi ha ut största möjliga samhällsekonomiska effekt. Ett angeläget krav måste vara att undanröja studiesociala misshälligheter som dels leder till snedrekrytering, dels också till en ur samhällets synpunkt dålig förvaltning av investerat kapital, nämligen avbrutna studier.

Jag är medveten om att de ekonomiska förhållandena naturligtvis inte är den enda orsaken till social snedrekrytering inom högre utbildning. Betyg, studietradition, språk och värderingar – dvs. klassmässiga faktorer – är minst lika viktiga. Ett studiestödssystem med garantier av en acceptabel ekonomisk och social standard skulle dock kunna motverka en del av den sociala snedrekrytering till högre utbildning som vi har i dag.

Vpk har under en rad år förordat ett system med studielön till alla. Ett steg i rätt riktning vore att kraftigt öka bidragsdelen av studiestödet. Detta skulle innebära att den rädsla för att påbörja studier som finns skulle minska. En annan åtgärd i samma riktning vore att gränsen för återbetalning flyttades uppåt, innebärande att människor med normalinkomst inte skulle behöva betala tillbaka lånet. Stora grupper av studerande får i dag inte automatiskt högavlönade arbeten, om de ens får arbeten. Förskollärare, sjuksköterskor, låg- och mellanstadielärare tvingas till hög skuldsättning i samband med sina studier men får helt ordinära löner som färdigutbildade i sina yrken.

En annan grupp som definitivt skulle attraheras till högre studier vid en höjning av gränsen för återbetalning är många äldre som känner att de behöver några enstaka kurser för att kunna utveckla sig själva och sitt jobb. De skräms bort av de ekonomiska villkor som reser sig för dem i en framtid.

Herr talman! Från vpk:s sida anser vi givetvis att den allra bästa ordningen vore den att studiemedlen vore så tilltagna att man under sin studietid kunde ägna sig åt att studera. Vi anser dock att man i nuläget måste se till den verklighet som råder bland de studerande, nämligen att många arbetar för att

få ekonomin att gå ihop. I första hand gäller det dem som avbryter för studier efter flera års förvärvsarbete och som därför har större månatliga utgifter än den kategori som kommer direkt från gymnasieskolans ungdomsdel. För att motverka skattefusk i form av bl. a. svarta löner förespråkar vi en höjning av högsta tillåtna inkomst för heltidsstuderande.

Herr talman! Med de här orden vill jag yrka bifall till Margó Ingvardssons reservation i detta ärende.

Anf. 96 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Det är uppenbart att en rejäl höjning av studiemedlens totalbelopp och en höjning av den återbetalningsfria delen skulle leda till att de studerande på kortare tid skulle klara av sina studier. Förhoppningsvis skulle också en sådan höjning av studiemedlen medverka till en jämnare social rekrytering till högskolorna.

Undersökningar har visat att allt fler studerande väljer att helt avstå från att lyfta studiemedel och i stället finansierar studierna på annat sätt.

Tyvärr hindrar enligt vår mening det statsfinansiella läget en långtgående höjning av studiemedlen i ett enda svep. Den nödvändiga höjningen måste därför ske successivt. Från folkpartiets sida har vi motionsvägen föreslagit att studiemedlen skall höjas från nuvarande 145 % av basbeloppet till 148 %. Höjningen bör träda i kraft den 1 januari 1985. Det innebär en ökad budgetbelastning med 45 milj. kr. i förhållande till regeringens förslag.

Vi menar också att det bör göras en ändring av de regler som reglerar det s. k. fribeloppet, dvs. det belopp de studerande får tjäna innan studiemedlen börjar trappas av.

I dag är fribeloppet 55 % av basbeloppet men gäller för kalenderhalvår.

Den här regeln innebär en rad olägenheter för studenterna. Ofta har de inte fått någon löneutbetalning före den 30 juni, utan hela lönen för feriearbetet kommer efter halvårsskiftet. Det för med sig att många studenter får sina studiemedel reducerade trots att deras inkomster långt ifrån uppgår till 2 x 11 165 kr., som det tillåtna beloppet uppgår till.

Studiemedel utgår endast för nio månader av året. Många studenter arbetar sedan för sin försörjning under årets resterande tre månader. Det är då rimligt att de skall kunna göra det utan att riskera att deras studiemedel reduceras på grund av regler som inte alls är ändamålsenliga. Man kan ifrågasätta om inkomster intjänade under de tre feriemånaderna över huvud taget skall påverka studiemedlen, som ju, som sagt, endast utgår för de övriga nio månaderna.

Det är enligt folkpartiets bestämda mening angeläget att den översyn av reglerna i studiemedelssystemet som nu görs, bl. a. efter en folkpartimotion, sker snabbt.

Herr talman! I motion 515 har folkpartiet föreslagit att riksdagen under anslaget studiemedel skall anvisa 45 milj. kr., som jag nyss sade, utöver regeringens förslag för att därigenom höja studiemedlen till 148 % av basbeloppet.

Ett förslag till lag under mom. 7 och till medelsanvisning under mom. 12 i

enlighet med folkpartimotionen kommer att delas på kammarledamöternas bord. Jag yrkar, herr talman, bifall till det förslaget, som lyder:

”7. beträffande *storleken av studiemedlen och studiebidraget* att riksdagen med bifall till motion 1983/84:515 yrkande 1 i motsvarande del och med avslag på motion 1983/84:1612 yrkandena 1–4 antas följande såsom motionärernas förslag betecknade

Nr 104

Onsdagen den
21 mars 1984

Studiesocialt stöd

Förslag till

Lag om ändring i studiestödslagen (1973:349)

Härigenom föreskrivs i fråga om studiestödslagen (1973:349) att 4 kap. 13 och 24 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Studiemedel utgår med 8,06 procent av basbeloppet för varje hel, sammanhängande tidsperiod för vilken den studerande har rätt till studiemedel. Tidsperioden skall omfattas för heltidsstuderande 15 och för deltidstuderande 30 dagar.

Vad som sägs i första stycket gäller endast om ej annat följer av 14, 16, 17, 19, 22 eller 25 §.

Motionärernas förslag

4 kap.

13 §

Studiemedel utgår med 8,22 procent av basbeloppet för varje hel, sammanhängande tidsperiod för vilken den studerande har rätt till studiemedel. Tidsperioden skall omfattas för heltidsstuderande 15 och för deltidstuderande 30 dagar.

24 §

I studiemedel ingår studiebidrag. Barntillägg utgår dock endast i form av återbetalningspliktiga studiemedel.

För varje hel, sammanhängande tidsperiod om 15 dagar för heltidsstuderande och om 30 dagar för deltidstuderande utgör studiebidraget 121 kronor. Om studiemedlen för denna tidsperiod enligt 10, 13, 16, 17, 19 och 21–23 §§ utgår med lägre belopp än 8,06 procent av basbeloppet utgör studiebidraget dock endast så stor del av 121 kronor som svarar mot förhållandet mellan det belopp som utgår och 8,06 procent av basbeloppet.

Utgående studiemedel utgör i första hand studiebidrag. Återstoden utgör återbetalningspliktiga studiemedel.

För varje hel, sammanhängande tidsperiod om 15 dagar för heltidsstuderande och om 30 dagar för deltidstuderande utgör studiebidraget 121 kronor. Om studiemedlen för denna tidsperiod enligt 10, 13, 16, 17, 19 och 21–23 §§ utgår med lägre belopp än 8,22 procent av basbeloppet utgör studiebidraget dock endast så stor del av 121 kronor som svarar mot förhållandet mellan det belopp som utgår och 8,22 procent av basbeloppet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1985.

12. beträffande *medelsanvisning till studiemedel m. m.* att riksdagen med bifall till motion 1983/84:515 yrkande 1 i motsvarande del och med anledning av proposition 1983/84:100 i motsvarande del och med avslag på motion 1983/84:1612 yrkande 5 till *Studiemedel m. m.* för budgetåret 1984/85 anvisar ett förslagsanslag av 4 473 500 000 kr.”

Anf. 97 LENA ÖHRSVIK (s):

Herr talman! Utskottet behandlar i det nu aktuella betänkandet de olika studiestödsanslagen i budgetpropositionen med undantag för anslaget som rör studiehjälpen till gymnasieelever, vilket vi nyligen fått en särskild proposition om. Vi behandlar också 10 motioner om studiemedel, vuxenstudiestöd och vissa studiesociala frågor.

Årets budgetproposition innehåller inga förändringar beträffande studiemedlen, eftersom riksdagen så sent som i december fattade beslut i den frågan. Riksdagen ställde sig då bakom den översyn av systemet som regeringen tidigare aviserat. Vi underströk att man i översynen förutsättningslöst skulle pröva olika vägar att göra omprioriteringar i syfte att kunna höja studiemedlens nivå för de grupper som bäst är i behov av stöd. I översynen ingår flertalet av de frågor som tagits upp i motionerna, varför vi föreslår att riksdagen nu inte tar några särskilda initiativ.

Några partier är inte nöjda med detta.

Jag kan börja med moderaterna, som nu vill byta studiefinansieringssystem. Så sent som den 15 december ställde man upp på en förutsättningslös omprövning inom nuvarande system. Enda avvikelsen var, att man dessutom omgående ville höja totalbeloppet.

Jag citerar ur reservation 3 i socialförsäkringsutskottets betänkande 11.

”För att åtminstone på sikt skapa utrymme för det ökade utflödet av studiemedel bör bidragsdelen fr. o. m. den 1 juli 1984 omvandlas till återbetalningspliktiga studiemedel.” I december trodde man alltså fortfarande på studiemedelssystemet och dess framtid.

I januari skrev man en motion om att byta system, eftersom, som man säger, det är uppenbart att någon lösning på studiemedelsproblemen inte står att finna inom nuvarande studiemedelssystem inom överskådlig tid.

Moderaternas förslag om bankfinansiering utreddes på sin tid av studiestödsutredningen och förkastades så gott som helt av remissinstanserna. I tilläggsdirektiv från den borgerliga regeringen den 31 augusti 1978, alltså då också moderaterna satt i regeringen, slogs fast att vi skall behålla studiemedelssystemet. Likaså att det inte kan bli tal om några större höjningar av totalbeloppet inom den närmast överblickbara tiden.

Jag tror att kammaren väl vet att den ekonomiska situationen sedan detta skrevs – alltså 1978 – inte precis blivit ljusare, även om det sedan regeringsskiftet ändå kommit en hel del hoppfulla tecken.

Med tanke på alla de turer som moderaterna gjort i studiestödsfrågorna och som vi redovisat i tidigare debatter, börjar deras trovärdighet naggas i kanten.

Folkpartiet föreslår en höjning av totalbeloppet till 148 % från den 1 januari 1985. Det var inte särskilt bråttom att genomföra förstärkningar under de sex år folkpartiet hade ansvar för studiestödsfrågorna i regeringen. Det var tvärtom så, att tilläggsdirektiv till studiestödsutredningen när det gällde just nivån fördröjdes kraftigt – andra frågor skulle tas med förtur. När utredningen äntligen skulle ta sig an studiemedlens framtid blev den nedlagd av Jan-Erik Wikström.

Riksdagen har nu beställt omprioriteringar för att kunna höja nivån, och det är naturligt att detta kommer att ingå i nästa budgetarbete. Folkpartiets andra krav – om översyn av inkomstprövningsreglerna och ferieinkomster-nas inverkan – ingår i den förutsättningslösa prövning som riksdagen ställt sig bakom.

Vpk vill inte ha några omprioriteringar utan nya pengar till en höjning av studiemedlens nivå och på sikt studielön. Ekonomiska realiteter talar mot detta. Det finns dessutom andra problem med ett studielönesystem, nämligen att det kräver att vi tar bort avtalsfriheten på den svenska arbetsmarkna-den. Remissinstanserna förkastade också detta alternativ i studiestödsutred-ningens principbetänkande.

Beträffande vuxenstudiestöden föreslås däremot vissa förändringar i budgetpropositionen. Bl. a. föreslås en differentiering av det särskilda vuxenstudiestödet för att skapa utrymme för en höjd ersättning till de studerande som avstår från inkomst för att börja studera. Beloppen för tim-och dagstudiestöd höjs.

En avsevärt friare medelsanvändning för vuxenutbildningsnämnderna föreslås också.

Här är det endast moderaterna som har invändningar. Man vill föra över medel till annat användningsområde, och det leder till ett mindre antal stöd och lägre belopp. Denna kraftiga urholkning motsätter vi oss bestämt. Stöden är avsedda att kompensera för inkomstbortfall och omkostnader under studierna, och det finns fortfarande ett stort antal sökande som inte kunnat få del av stöden.

I övrigt kan nämnas att utskottet uttalat sig positivt beträffande motions-krav om en utvidgning av timstudiestödets användningsområde och om vissa samordningsfrågor både *inom* studiestödsområdet och *mellan* detta och andra socialpolitiska stöd.

När det gäller vuxenutbildningsnämndernas ställning i olika avseenden vill vi avvakta den utvärdering som pågår hos CSN.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationerna och på folkpartiets motion.

Anf. 98 GULLAN LINDBLAD (m) replik:

Herr talman! Lena Öhrsvik angav själv det viktiga som hänt, nämligen att den ekonomiska situationen sannerligen inte är ljusare nu – den är tvärtom mycket dyster, med ett budgetunderskott som de facto är ca 90 miljarder kronor. Vi anser därför inte att det är möjligt att åstadkomma en väsentlig höjning av de studerandes studiemedelsbelopp utan att vi undersöker en annan finansieringsväg, nämligen genom bank och genom andra kreditinsti-tut och naturligtvis med det ansvarstagandet att staten på något sätt står som garant i bakgrunden – detta för att de unga så snabbt som möjligt skall få en dräglig ekonomisk situation. Om huvudargumentet – nämligen bättre villkor för de studerande – är vi alla i utskottet överens.

Att vi sedan när det gäller vuxenutbildningsmedlen är betydligt sparsam-mare än regeringen beror på många faktorer. Jag råder Lena Öhrsvik att läsa

igenom centrala studiestödsnämndens rapport om vilka som har fått studiestöd och vad utbildningen har betytt för dem. Av denna rapport framgår att det är ett väldigt dåligt intresse för att över huvud taget söka dessa studiestöd, bl. a. beroende på att arbetsgivarna ofta själva anordnar kurser. Därför behöver man inte söka stöd. Först sedan socialdemokraterna tvingade fram ett kollektivt ansökningsförfarande, har det blivit någon fart på ansökningarna.

Det är en mycket stor dominans för de fackliga studierna. 75 % av dagstudiestödet går till fackliga studier, och resten säger att de studerar för nöjes skull. Jag anser, herr talman, att vi inte har råd med några studier för nöjes skull i rådande ekonomiska läge. Därför är de moderata reservationerna mycket väl underbyggda, inte minst med hänsyn till de stora belopp som årligen har gått tillbaka till statskassan därför att de inte har utnyttjats.

Nu föreslår vi att en del av dessa medel i stället går till studieförbunden, den väg som den borgerliga trepartiregeringen på sin tid anförde. Socialdemokraterna har sedan traskat efter i olika sammanhang, senast strax före jul när riksdagen stiftade en lag om ett nytt slags arbetslöshetsunderstöd med vuxenutbildningsmedel.

Anf. 99 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Frågan om studielön på sikt avfärdar Lena Öhrsvik med att vissa avtalsproblem skulle vara förknippade med detta begrepp. Men, Lena Öhrsvik, grunden till att vi vill föreslå någon form av studielönesystem i framtiden är att vi betraktar – och vill att samhället skall betrakta – även utbildning som ett arbete och som ett sätt att delta i samhällsbygget.

Får jag, herr talman, påminna Lena Öhrsvik om att det inte är länge sedan Sveriges riksdag beslöt om lönedelar i vissa åtgärder för ungdomar. Jag tänker bl. a. på ungdomslagen. Där finns en lönedel, som det gick att komma överens om till slut.

Anf. 100 JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Lena Öhrsvik påstår att det inte hände någonting på studiemedelområdet, när Jan-Erik Wikström var utbildningsminister. Men om Lena Öhrsvik påstår detta, har hon läst på dåligt, därför att under den tiden höjdes ju faktiskt totalbeloppet och avskaffades äktamakeprövningen i studiemedelssystemet.

Sedan sade Lena Öhrsvik att man nu har sett vissa hoppfulla tecken från den socialdemokratiska utbildningsministern. Vilka hoppfulla tecken, Lena Öhrsvik? Är det förslaget om att man skall återinföra äktamakeprövningen i studiemedelssystemet som är det hoppfulla tecknet? På den punkten korrigerade ju en enhällig riksdag utbildningsministern. Jag vill gärna fråga Lena Öhrsvik: Vilka hoppfulla tecken finns?

Det som sedan har hänt är att riksdagen har beställt en översyn, bl. a. efter en folkpartimotion, där även frågan om ferieinkomster tas upp. Jag vill även fråga: När kommer denna översyn att vara klar? Kan man räkna med att ett förslag kommer relativt snabbt? Det vore väldigt bra.

Anf. 101 LENA ÖHRSVIK (s) replik:

Herr talman! Jag skall börja med att svara på Jörgen Ullenhags frågor. Beträffande översynen nämnde jag i min inledning att jag utgår från att omprioriteringen måste vara klar i budgetarbetet inför nästa år.

När det gäller återbetalningssystemet krävs mer omfattande överväganden. För att avgöra hur man skall förfara med t. ex. bidragsdelen och övriga regler inom återbetalningssystemet behöver man litet längre tid. Omprioriteringen räknar jag dock med skall komma i nästa budgetarbete.

Med de hoppfulla tecknen avsåg jag den ekonomiska utvecklingen. Om Jörgen Ullenhag hade lyssnat på mig ordentligt, hade han fått detta klart för sig. Det handlar om den ekonomiska situationen vid den tidpunkt då folkpartiet bedömde att det inte fanns utrymme för några större ökningar av totalbeloppet och den ekonomiska situationen i dag. Jag sade att det inte var särskilt bråttom att genomföra förstärkningar för studerande. Det står jag för. Studiestödsutredningens tilläggsdirektiv dröjde ju väldigt länge, och vi fick fler frågor som skulle behandlas med förtur. När vi sedan äntligen skulle ta oss an frågan om studiemedlens nivå fick vi inte fortsätta att arbeta. Det var faktiskt så.

Den höjning som Jörgen Ullenhag hänvisar till, en höjning från 140 till 142 %, var en direkt kompensation för att reglerna i basbeloppsberäkningen ändrades. Så det var ingen reell höjning av studiemedlen. Detta plus ett avskaffande av äktamakeprövningen är det enda som folkpartiet har gjort. Vi har ifrågasatt om det var detta som behövde prioriteras. Det var våra invändningar på den punkten.

Sedan till vpk och frågan om studielönen. Jag avfärdar faktiskt vpk:s förslag både av ekonomiska skäl och av det skälet att man måste ändra i avtalsfriheten om man inte kan godta att även i fortsättningen ha kompensation. Det hela måste regleras på något sätt.

Det finns beräkningar på att en studielön skulle kosta mellan 3 och 4 miljarder ytterligare per år. Det innebär att man måste skriva av de lån som i dag står ute, och det skulle kosta mellan 10 och 15 miljarder. Därför tycker jag att det finns klara ekonomiska skäl som talar för att vi får avstå från det.

Anf. 102 JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Fakta talar ju för sig själva. Under den icke-socialistiska regeringsperioden höjdes totalbeloppet. Det krav som studenterna hade drivit mycket länge och som man drev också ur jämställdhetssynvinkel, att den orättvisa äktamakeprövningen i studiemedelssystemet skulle tas bort, uppfylldes. Det kostade mycket pengar. Fakta talar också för sig själva när det gäller vad som har hänt sedan socialdemokraterna kom till makten. Det Lena Hjelm-Wallén gjorde var att föreslå denna riksdag att återinföra äktamakeprövningen, vilket i och för sig innebär att man i realiteten ser kvinnan som ett bihang till mannen i många fall.

Detta förslag motionerade vi emot, och så småningom satte också socialdemokraterna stopp för det. Man gick tvärtemot detta regeringens "hoppfulla tecken", eller vad man nu skall kalla det för.

Jag vill fråga Lena Öhrsvik: Kan Lena Öhrsvik nu lova kammaren att socialdemokraterna inte kommer tillbaka med förslaget om att återinföra äktamakeprövningen? Jag har ställt den frågan tidigare till utbildningsministern och fått ett mycket suddigt svar. Jag hoppas att Lena Öhrsvik kan ge ett klarare svar i dag.

Anf. 103 LENA ÖHRSVIK (s) replik:

Herr talman! Tyvärr kan Jörgen Ullenhag inte få något speciellt klart svar på den här frågan, eftersom översynen är förutsättningslös. Jag tänker inte föregripa den översynen. Vi har alltså återförvisat ärendet och begärt en översyn i ärendet för att försöka hitta andra finansieringsalternativ. Men inget alternativ är helt uteslutet om man skall ha en förutsättningslös översyn. Jag hoppas att detta står klart för Jörgen Ullenhag – han har redan tidigare fått det svaret.

När det gäller folkpartiets insatser för studerande har jag redan en gång tidigare klargjort att den höjning som gjordes var en direkt kompensation för den basbeloppsförändring som genomfördes. Jag tycker att Jörgen Ullenhag skall titta på vad det är för basbelopp som hans procenttal skall utgå på. Det är ganska intressant med tanke på utvecklingen på sikt.

Talmanen anmälde att Jörgen Ullenhag anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 104 RUNE BACKLUND (c):

Herr talman! Senaste gången vi här i kammaren debatterade studiemedelsystemet, så var det med anledning av de förändringar som regeringen föreslog i den s. k. sparpropositionen förra hösten. Man önskade då slopa bidragsdelen i studiemedlen och återinföra makeprövningen av inkomst och förmögenhet. Dessa båda förändringar skulle ge utrymme för en höjning av studiemedlen.

Kritiken mot de föreslagna förändringarna blev hård från de studerande och deras organisationer.

Centern avisade de föreslagna förändringarna. De innebar en studiesocial tillbakagång. Förslaget om återinförande av makeprövningen skulle dessutom innebära att man på nytt ökade byråkratin på studiemedelsområdet och tog ett steg tillbaka i jämställdhetsarbetet.

Centern föreslog i stället en höjning av studiemedlen med 3 procentenheter till 145 % från den 1 januari i år. Vi aktualiserade behovet av en översyn av studiemedelsystemet. Vi pekade på att den sociala snedrekryteringen till högskolorna har ökat och att de studerandes sociala förhållanden förändrats så, att det i dag finns betydligt fler studerande med familj än när systemet infördes på 1960-talet. Vi ansåg också att man måste rikta uppmärksamheten på den snabba ökningen av studieskulden och därmed återbetalningsreglerna.

Det fanns ingen majoritet i riksdagen för de förändringar som regeringen föreslagit, och utskottets socialdemokrater valde klokt nog att gå oss till

mötes och acceptera de förslag som vi presenterat i vår partimotion. Riksdagens beslut blev därför, som utskottet föreslagit, en förutsättningslös översyn av möjligheterna till omprioriteringar inom studiemedelssystemet i syfte att åstadkomma en höjning av studiemedlen för de studerande som är i störst behov av medel för att kunna bedriva sina studier. Riksdagen beslöt också i enlighet med vårt förslag om en höjning av studiemedlen från den 1 januari i år.

I det betänkande som vi behandlar i dag tas bl. a. de motioner upp som berör studiemedelssystemet och som lämnats in under årets allmänna motionstid. De krav som framförs i årets motioner känns till stora delar igen från höstens riksdagsbehandling. Ett par motionskrav finns det dock anledning att något kommentera.

Moderaterna har i och med sitt krav om ett nytt studiefinansieringssystem övergett sin gamla linje som man så sent som i höstas reserverade sig för i utskottet, dvs. slopad bidragsdel och en kraftig uppräknig av studiemedlen. Man anser det inte längre möjligt att lösa studiemedelsproblemen inom ramen för nuvarande system. Den i partimotionen skisserade förändringen är inte särskilt konkret och ger inte mycket vägledning för vad det är för typ av nytt finansieringssystem som man vill ha. I utskottsreservationen har man dock preciserat sig till ett system enligt vilket studierna skall finansieras med lån i bank eller annan kreditinrättning. Ett sådant nytt system skall träda i kraft redan den 1 januari 1985. Moderaternas nya tankegångar reser många frågor. Vad får ett sådant system för effekter för en bred rekrytering till högskolestudier? Vilka räntenivåer skall gälla? Hur skall återbetalningsreglerna se ut? Gullan Lindblads anförande tidigare under debatten gav inte mera kött på benen om hur moderaternas förslag egentligen kommer att se ut.

Den andra motionen, som jag vill kommentera något, är motion 1583 av Pär Granstedt och Jan Hyttring. Den motionen visar på det viktiga faktum att det inte bara är studiemedlens totalbelopp som påverkar de studerandes ekonomiska situation. Motionärerna pekar helt riktigt på att såväl skatte-, bidrags- som socialförsäkringsregler har betydelse för den studerandes ekonomi.

Genom förändringar av dessa regelsystem kan man, som motionärerna föreslår i ett par exempel, åstadkomma förbättringar för de studerande i dagsläget. Det är bra att de förslagen också kommer att prövas i den förutsättningslösa översynen.

Till sist, herr talman, vill jag helt kort beröra det fortsatta arbetet med reformeringen av studiemedelssystemet. Otåligheten bland de studerande är stor. Det har vi fått åtskilliga bevis för sedan i höstas. Jag vill därför – precis som Jörgen Ullenhag – understryka vikten av att det översynsarbete som vi här i kammaren beslutade om i höstas inte drar ut på tiden. Jag hoppas därför att arbetet i departementet har planlagts så att vi redan till hösten skall kunna behandla de första förslagen till förändringar och förbättringar av studiemedelssystemet.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till hemställan i socialförsäkringsutskottets betänkande nr 16.

Anf. 105 GULLAN LINDBLAD (m) replik:

Herr talman! Vårt förslag är inte konkret, säger Rune Backlund. Det är ju inte möjligt att innan utredningen har tittat på de alternativa möjligheterna vara mera konkret i nuläget. Jag vill dock slå fast att vi anser det synnerligen viktigt att man kommer fram till en ordentlig höjning av studiemedelsbeloppet. Eftersom vi också förordar att man skall utreda statens förpliktelser gentemot de studerande, får självfallet t. ex. räntesatsen inte bli för hög.

Jag anser absolut att vårt utbildningsförslag är lika konkret som det utskottet beslutade om den 14 december 1983, där man säger att det skall göras en förutsättningslös utredning för att bedöma vilka omprioriteringar som är möjliga för att få utrymme för att höja studiemedelsbeloppet för de studerande som är i störst behov av medel för att kunna bedriva sina studier. Här kan man ställa väldigt många frågetecken! Utskottet slog åtminstone fast att några nya medel inte står till förfogande, utan här gäller det omprioriteringar.

Jag säger som Jörgen Ullenhag, att jag befarar att äktamakeprövningen finns med i bagaget. Jag befarar också att vissa studerande kan ställas utan studiemedel, eftersom dessa tydligen skall bedömas efter sociala behov och inte på grundval av studieförutsättningar.

Anf. 106 RUNE BACKLUND (c) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga till Gullan Lindblad att jag tyvärr inte med bästa vilja i världen med hjälp av moderaternas partimotion eller den reservation som finns i utskottsbetänkandet kan utläsa hur det här systemet skall se ut. Det enda som framgår av reservationen är ju att man skall övergå till finansiering via bank och andra kreditinstitut. Hur det system som man flyttar över skall se ut finns det inga preciseringar om. Det var just de frågorna jag ställde: Hur skall man ha det med räntenivån och återbetalningsreglerna? Det vore rätt intressant att få se funderingarna på de punkterna. Det intressanta är i och för sig inte vem som plockar fram pengarna, eftersom de tas ur den totala samhällsekonomin på ett eller annat sätt. Det är hur systemet skall ses ut och vilka regler som skall gälla som jag tycker det är intressant att få veta.

Anf. 107 GULLAN LINDBLAD (m) replik:

Herr talman! Detta bör både Rune Backlund och andra veta när utredningen har kommit till stånd och gjort sitt arbete, vilket vi förordar skall ske med stor skyndsamhet. Vi får inte heller reda på vad den utredning som utskottsmajoriteten har ställt sig bakom kommer fram till förrän den är klar, men eftersom det där inte finns några nya medel, torde det inte bli några väsentliga förbättringar för de studerande.

Anf. 108 BERIT OSCARSSON (s):

Herr talman! Jag vill bara helt kort ta upp vår motion 779. I denna hemställs att en friare resursanvändning bör gälla för varje vuxenutbildningsnämnd, att en översyn bör göras av de kriterier som används vid fördelningen

av vuxenutbildningsmedel mellan de olika vuxenutbildningsnämnderna liksom att outnyttjade medel skall kunna reserveras för samma nämnd under kommande år, och slutligen behandlas förmögenhetens inverkan på studiemedelstildelningen.

I samtliga dessa frågor hänvisar utskottet till att de f. n. är föremål för utvärdering och översyn av centrala studiestödsnämnden. Det är ju bra, men jag vill påpeka att det är ytterst angeläget att denna utvärdering och översyn tar till vara de erfarenheter och den kunskap som finns ute i vuxenutbildningsnämnderna. Jag förutsätter därför att centrala studiestödsnämnden samarbetar nära med de regionala nämnderna och att utskottet noga följer detta arbete.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 109 TALMANNEN:

Beträffande socialförsäkringsutskottets betänkande 17 om anslag till administration av socialförsäkring m. m. finns ingen talare anmäld.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 16

Mom. 7 och 12 (storleken av studiemedlen och studiebidraget m. m.)

Utskottets hemställan, som ställdes mot
dels reservation 1 av Margó Ingvardsson i motsvarande del,
dels det av Jörgen Ullenhag under överläggningen framställda yrkandet,
bifölls med acklamation.

Mom. 9 (inkomstprövning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Margó Ingvardsson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (nytt studiefinansieringssystem)

Utskottets hemställan bifölls med 231 röster mot 78 för reservation 2 av Nils Carlshamre m. fl.

Mom. 13 och 15 (tim- och dagstudiestödets nivå och medelsanvisningen till vuxenstudiestöd m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (timersättning vid grundutbildning för vuxna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

*Omsorg om äldre
och handikappade
m. m.*

Socialförsäkringsutskottets betänkande 17

Utskottets hemställan bifölles.

16 § Föredrogs

socialutskottets betänkanden

1983/84:14 om anslag till omsorg om äldre och handikappade m. m. (prop. 1983/84:100 delvis) samt

1983/84:15 om anslag m. m. till Allmän hälso- och sjukvård och till Övrig sjukvård m. m. (prop. 1983/84:100 delvis).

Anf. 110 TALMANNEN:

Socialutskottets betänkanden 14 och 15 kommer att behandlas i tur och ordning, och voteringarna kommer att äga rum i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptas socialutskottets betänkande 14 om anslag till omsorg om äldre och handikappade m. m.

Omsorg om äldre och handikappade m. m.

Anf. 111 BLENDA LITTMARCK (m):

Herr talman! I föreliggande betänkande behandlas bl. a. moderata samlingspartiets motion om äldreomsorgen. Den utgår från erfarenheterna att kommuner och landsting inte följer lagstiftarens, dvs. riksdagens, intentioner inom äldreården. Det självbestämmande och det samråd som vi här har uttalat oss för kommer inte människorna till del. Man kan dock varna ett uppvaknande. Det talas nu för tiden om att ordna en mänsklig eller mänskligare äldreomsorg. I ett civiliserat land skulle man egentligen inte behöva använda komparativformen – mänsklig borde vara det självklara.

Socialtjänstlagen föreskriver i 6 § att den enskilde genom biståndet skall tillförsäkras en skäligen levnadsnivå och att biståndet skall utformas så att det stärker hans resurser att leva ett självständigt liv.

Socialnämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom. Äldre människor skall få möjlighet att leva och bo självständigt och att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

Om man läser Spris rapport 135 om en prövning av möjligheterna till förändringsarbete inom äldreomsorgen, finner man att det är långt kvar innan socialtjänstlagens intentioner förverkligats.

En äldre människa som vid något tillfälle behöver hjälp har mycket litet inflytande över sin situation, sitt boende och sin vårdform och hjälptilldelning. Hon kan utan föregående varning flyttas från en institution eller vårdform till en annan. Om han eller hon inte orkar med trapporna hemma hos sig, är tydligen institutionen det enda alternativet för myndigheten, inte att söka en liknande lägenhet på nedre botten eller finna en plats i ett hus med hiss.

Omkring hälften av dem som flyttat upplever att det är någon annan än dem själva som bestämt att flyttningen skulle ske. Omfattande intervjuer dels i Sundsvall, dels i Vetlanda visar att en stor del av pensionärerna efter flyttningen tycker att de skulle ha klarat sig lika bra hemma.

Det är också känt att handläggarna inte alltid vet tillräckligt mycket om förhållandena för dem som de har flyttat. Enligt en Spri-undersökning visste inte 26 % av handläggarna om pensionärens bostad varit modern eller om det funnits trösklar eller besvärliga trappor. Denna rapport följdes senare upp. Då visade det sig att mer än hälften av alla som hade flyttat till serviceboende eller sjukhem ansågs – inom ramen för nuvarande resurser – inte vara rätt placerade när man besökte dem 14 dagar efter inflyttningen. Bland dem som flyttat till sjukhem fanns det vissa som på grund av bristen på servicehusplatser inte kunnat flytta till ett servicehus utan fick bo kvar på sjukhemmet.

Vi vet också att en hög procent unga handikappade år efter år måste bo kvar på sjukhem i stället för att få det servicehusboende som de i sin tur år efter år har frågat efter.

DHR har gjort en utredning som visar att man under några år kostar på 250 milj. kr. på ett boende som ingen av de handikappade önskar. Samtidigt har Spri räknat ut hur mycket som man skulle kunna spara, om man placerade inte bara de unga handikappade utan även de äldre på för dem adekvata institutioner. Om man överförde siffrorna för de besparingar som gjordes på de undersökta orter på hela landet, skulle man på ett år ha sparat en miljard kronor.

Vi har egentligen instrumenten för att hjälpa till som vi skall. Vi har hemsjukvård, social hemhjälp, anhörigvård med avlastning vid behov, larm, tekniska hjälpmedel, anpassningsmöjligheter för bostäder och färdtjänst – allting finns. Men för ett effektivt utnyttjande behövs det samarbete mellan nämnderna inom en kommun och, framför allt, mellan kommuner och landsting. Det behövs också fantasi och vilja. På sina håll har man redan börjat ett samarbete mellan flera landsting och mellan en del större orter inom ett landsting.

När det sedan gäller själva sjukvården sade socialutskottet i sitt betänkande 1981/82:51 att möjligheterna att vid behov erhålla vård inte får påverkas av sådana förhållanden som ålder, kön, förmåga att ta initiativ, utbildning, betalningsförmåga, nationalitet, sjukdomens art, sjukdomens varaktighet osv. När man ser på hur det är i dag frågar man sig om lagen tillämpas som det var avsett för dem som intagits på våra långvårdssjukhus. Svaret blir väldigt ofta nej. Ingen talar med patienten som en vuxen människa med ett eget förflutet liv bakom sig. Ingen uppmärksammar henne som en medmänniska.

Bara för några dagar sedan talades det här i riksdagen om en fråga som vi också tog upp i vår motion, nämligen om den undernäring en del patienter lider av på våra sjukhus i dag trots att de får en fullgod kost. Det är ett faktum att de lider av undernäring – kanske på grund av att personalen har bråttom hem eller beroende på att ingen på flera år har sett över deras tandstatus.

Det finns inga delade meningar i utskottet om att de här förhållandena

*Omsorg om äldre
och handikappade
m. m.*

*Omsorg om äldre
och handikappade
m. m.*

måste förbättras och att det är vår uppgift. Bara på en punkt finns det olika uppfattningar i utskottet. Vi moderater har i en reservation yrkat att regeringen skall få hand om dessa frågor och nu vidta åtgärder, så att riksdagens intentioner rörande äldreomsorgen fullföljs. Regeringen måste ta itu med samarbetet landsting och kommuner emellan för att undanröja nackdelarna med ett delat huvudmannaskap och för att se till att utbildningen tar sikte på en attitydförändring m. m. Det finns ingen anledning att vänta på detta.

Med detta yrkar jag, herr talman, bifall till reservation 1.

I reservationerna nr 3 och 6 föreslår vi nödvändiga besparingar. Vi säger att eftersom färdtjänst nu är en etablerad verksamhet bör det stimulansbidrag som tidigare utgått kunna slopas. Valet står mellan att göra nedskärningar nu och i ordnade former eller att det sker dramatiskt i ett statsfinansiellt krisläge. Med hänsyn härtill anser vi att statsbidraget till färdtjänst bör halveras under budgetåret 1984/85 för att sedan helt upphöra.

Vi för samma resonemang när det gäller särskolorna där vi säger att det är en angelägen verksamhet, men att den också är etablerad inom landstingen. Omfattningen och inriktningen av den verksamheten skall inte vara beroende av särskilt, specialdestinerat, bidrag. Vi vill även här att man halverar bidraget nu och sedan slopar det – med undantag beträffande de särskolor som drivs av enskilda föreningar och stiftelser.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 3 och 6 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 112 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! De flesta av oss förknippar begreppet handikapp med rörelsehinder eller syn- och hörselskador. Det är förklarligt, då dessa handikapp synliggörs för oss. Men det finns andra handikapp som inte syns utåt, och eftersom de antalsmässigt inte är så många kommer de i skymundan när frågor om handikappades villkor behandlas.

Vpk har i en motion hemställt om en utredning om små handikappgruppers förhållanden i syfte att höja kunskapsnivån om dessa och därmed uppnå att de erhåller en likvärdig behandling hos myndigheter och inom vården i landet samt att socialt och ekonomiskt förbättra deras situation. Som exempel på handikappgrupper som vi generellt sett har mycket bristfälliga kunskaper om nämner vi i motionen handikappade med blödersjuka och med tarm- och blåsstmier, struphuvudsektomerade samt handikappade som lider av kronisk njursvikt, cystisk fibros, epilepsi och glutenintolerans.

För att man skall kunna klarlägga de små handikappgruppernas förhållanden i olika avseenden anser vi det nödvändigt att ett nationellt utredningsarbete snarast kommer i gång. Som vi visar i motionen rör det sig om ett brett spektrum från rena vårdfrågor till försäkrings- och även skattetekniska ting.

Utskottet avstyrker vår motion. Visserligen erkänner utskottet att erfarenheten av att handlägga de speciella medicinska, psykologiska och sociala problem som är förknippade med dessa handikapp ofta är otillräcklig. Enligt utskottets mening finns det otvivelaktigt behov av att inventera de olika

gruppernas problem och behov, men utskottet menar att ett planerat projekt inom Nordiska rådet för att kartlägga små handikappgrupper efter gemensamma nordiska kriterier t. v. är tillräckligt. En nordisk projektgrupp skulle kunna fungera som en idébank och informationscentral för de nordiska länderna.

I och för sig har vi inget att invända mot en gemensam nordisk forskning inom detta område, men vi anser att det är att börja i fel ände. Först måste den nationella kartläggningen ske. Om vi från början sätter in dessa grupper i ett större nordiskt sammanhang, riskerar vi än en gång att de små gruppernas problem i det egna landet kommer i skymundan. Vi behöver först en nationell kartläggning. Därefter kan vi göra en nordisk samordning.

Därmed yrkar jag bifall till reservation nr 2.

Herr talman! I motion 1639 föreslår vpk att riksdagen uttalar att statsbidragsbestämmelserna för färdtjänsten återställs till vad som gällde före 1981. Då infördes den s. k. begränsningsregeln för att begränsa ökningstakten i statsbidraget för färdtjänsten till kommunerna. I sak har utskottet rätt i att begränsningsregeln inte direkt hindrar kommunerna att bygga ut färdtjänsten. Begränsningsregeln innebär att statsbidraget får utvecklas i förhållande till antalet personer över 65 år i kommunen. Vill kommunen bygga ut mer, kan den givetvis göra detta, men då utan statsbidrag.

Det är helt klart att kommunernas vilja att bygga ut färdtjänsten står i ett direkt förhållande till de statsbidrag som betalas ut. Under 1981 minskades således utbyggnaden av färdtjänsten med 4 % och under 1982 med 1 % jämfört med vad som varit fallet före begränsningsregelns införande. I praktiken har begränsningsregelns införande medfört att någon egentlig utökning av de grupper som generellt sett borde ha rätt till färdtjänst inte är möjlig. Färdtjänsten i sig själv är redan så förknippad med begränsningar, att ytterligare restriktioner förstärker de stora skillnader som finns mellan handikappades och icke handikappades möjligheter att förflytta sig. Handikappades rätt till färdtjänst handlar om mer än enbart resande och möjlighet att ta sig från en plats till en annan. Det handlar om rätt till inflytande över sitt liv. Det är en demokratifråga.

Moderaternas yrkande om minskade statsbidrag till färdtjänsten kan inte ses som annat än ett uttryck för okunnighet och aningslöshet. Om moderaterna förnekar detta, ändrar jag min bedömning till att kalla det för svek och cynism.

Jag yrkar bifall till reservation nr 4.

Hösten 1983 ändrades statsbidragsreglerna för hemtjänsten. För staten innebar detta en besparing på 38 milj. kr.

Den förda regeringspolitiken med generellt minskade statsbidrag till kommunerna, samtidigt som kommunerna har fått ökade åligganden, har försämrat kommunernas ekonomi. För att öka sina inkomster har kommunerna svarat med att höja olika avgifter, däribland hemtjänsttaxan. Ungefär samma grupper, äldre och handikappade som behöver färdtjänst, behöver också den samhällsservice som hemtjänsten utgör. Att dessa grupper ökar i

Onsdagen den
21 mars 1984

*Omsorg om äldre
och handikappade
m. m.*

antal är statistiskt klarlagt. Därav följer att hemtjänsten borde öka i omfattning. Men så sker inte. Sedan några år tillbaka sjunker antalet äldre och handikappade med hemtjänst. Det finns, enligt vår mening, starka skäl att misstänka att ökade taxor inom hemtjänsten, tillsammans med de kostnadsökningar som f. ö. drabbat äldre och handikappade, har inneburit att människor som behöver hjälp tvingas avstå från sådan av ekonomiska skäl. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservation nr 5.

Herr talman! I reservation nr 7 och nr 8 – vpk har många reservationer i detta betänkande – som jag också yrkar bifall till hemställer vi om utvidgning av vårdartjänsten. Vårdartjänsten är avgörande för svårt rörelsehindrades möjligheter att efterfråga utbildning utöver den obligatoriska skolan. I dag kan man som rörelsehindrad få vårdartjänst endast vid utbildning inom universitet, högskolor och folkhögskolor. Det finns emellertid behov av vårdartjänst även i andra studiesituationer, t. ex. inom kommunvux och arbetsmarknadsutbildningen. Det är inte rimligt att unga människor hindras få utbildning bara därför att de inte kan få vårdartjänst.

När försöksverksamheten vid Skärholmens gymnasium avvecklas, ett f. ö. aningslöst beslut som vpk inte biträdde, skall de medel som vårdartjänst förfogar över överföras till det s. k. SÅS-anslaget. Detta innebär att de kostnader som utgår för vårdartjänst får betalas av kommunerna. Kunskaperna och inställningen till de här frågorna ute i kommunerna är milt uttryckt blandade, och det kan knappast vara någon överdrift att påstå att rörelsehindrade som i framtiden vill genomgå gymnasium kommer att behandlas mycket olika. Det bästa sättet att tillvarata den kunskap som styrelsen för vårdartjänst byggt upp är att styrelsen får möjlighet att utvidga sin verksamhet till andra orter än Skärholmen, som vpk har föreslagit. På så sätt kan erfarenheterna verkligen tas till vara vid uppbyggnaden av nya gymnasier och elevhem.

Herr talman! Avslutningsvis yrkar jag bifall till reservation nr 9 och nr 10, som går ut på att samhället skall svara för merkostnaderna för produktion av punktskrift resp. inläst material och ta initiativ för mer omfattande utgivning av dagstidningar på punktskrift. Det finns ingen anledning för mig att här motivera de synskadades rätt till information av vad slag det vara må. Alla vet att de inte har den rätten i dag och att den främsta orsaken är kostnaden att framställa översättningar till punktskrift och inläst material. I dag ligger ansvaret på producenterna av material, och när det gäller det rent kommersiella utbudet är de synskadade inte lönsamma. För en ideell förening kostar det som regel större delen av årsbudgeten att bara ge ut årsmöteshandlingar och stadgar till sina medlemmar. Utskottet bestrider inte detta, men anser sig inte kunna tillstyrka så vittgående förslag som dem vpk lägger fram. Man framhåller de positiva insatser som Synskadades riksförbund och Föreningen Sveriges dövblinda gör genom sin produktion av ersättningstidskrifter. Jag vill inte förringa detta, men den verksamheten kan aldrig bli annat än ett surrogat. Så länge samhället inte tar kostnadsansvaret blir synskadade hänvisade till surrogat. Den försöksverksamhet som pågår i Göteborg att med hjälp av mikrodator teknik framställa Göteborgs-Posten i punktskrift är

bra. Det går bara så långsamt. När det gäller möjligheter för synskadade att ta del av dagstidningar finns det här i Stockholm bara Svenska Dagbladet och Ny Dag. Jag kan föreställa mig att det finns många som saknar något däremellan.

Inget motsatsförhållande får råda mellan å ena sidan punktskrift och å andra sidan talböcker och taltidningar. Att få blinda behärskar punktskrift är ett resultat av den förda politiken. Fortsätter den riskerar vi att en stor del av de synskadade blir analfabeter.

Sammanfattningsvis, herr talman, sätts i detta utskottsbetänkande ett pris på olika handikappades rättigheter att fullt ut efter sina förutsättningar ta del av samhället, och det konstateras med olika motiveringar att vi inte kan och inte vill betala det priset.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

17 § Anf. 113 TALMANNEN:

Vid morgondagens sammanträde upptas till behandling näringsutskottets betänkanden 22 och 23 sedan behandlingen av socialutskottets betänkanden 14 och 15 avslutats.

18 § Kammaren åtskildes kl. 23.50.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Solveig Gemert

Nr 104

Onsdagen den
21 mars 1984

*Omsorg om äldre
och handikappade
m. m.*